M. ANTONII MAIORAGII

DE SENATV ROMANO LIBELLVS.

MEDIOLANI,

Ex Typographia Franciſci Moſchenij,

M. D. LXI.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA
BIBL. DOM. PROF. ROM.

Franciſcus Moſchenius ſtudioſis antiquitatis.

PRIMVS Comes amicus meus lucubrationem ad me attulit Maioragij propinqui ſui, Libellum ſcilicet de Senatu Romano. uir ſanè bonus & doctus cupit prodeſſe ſtudioſis antiquitatis, & ſatisfacere officio propinquitatis; poſt mortem Maioragij diu iacuit libellus in tenebris, qui nunc opera Primi prodit in lucem, conſpectumq́ ſtudioſorum typis excuſus à nobis libenter, & diligenter, quòd multa contineat ſcitu digniſsima, & quòd præſeferat obſeruantiam in Senatum grata memoria uel eorum qui deceſſerunt, uel eorum qui adhuc pulcherrimè ſedent in ordine ampliſsimo, qui ſemper floruit omni genere laudis. Valete.

ERRATA SIC CORRIGITO.

ſuuentes, lege uiuentes, pag. 1. lin. 21. numerum le. munerum. pag. 13. li 5. traſtulit le. trāſtulit. pag. 15. li. 1. apta le. aptam. pag. li. 12. quinquaſimo le. quinquageſimo. pag. 21. li. 14. complerentur le. compellentur. pag. 22. li. 5. antiqnos le antiquas. pag. 23. li. 8 uix le. uir. pag. 25. li. 9. omnis le. ominis. pag. 39. li. 8. translatio le. translatitio. pag. 45. li. 21. anguſtiſsima le. auguſtiſsima. pag. 47. li. 23. ſiue gente le. ſine gente. pag. 55. li. 4. attam le. etiam. pag. 56. li. 15. uocationes le. uacationes pag. 59. li. 17. diligeret le. deligeret. pag. 60. li 2. atteſtaru le. atteſtatur. pag. 62. li. 1. ſedat le. cedat. pag. 64. li. 12. reiſcebant le. reiciebant. pag. 60. li 34 frequens le. frequentes, pag. 65. li. 4. diſertina le. diſertum. pag. 82. li. 9. Agamemnon lege Agamemnonem, pag. 83. li. 1. maiorcsne le. maioresne. pag. 88. li. 14. ſupra le. ſiqua. pag. 88. li. 20. munerus le. numerus. pag. 94. li. 5. mo. terpretetur le. modum interpretetur. pa. 96. li. 7. qui in plebetus le. qui plebeius. pag. 97. li. 21. ſenſor le. cenſor. pag. 98. li. 15. examinatus le. exanimatus. pag. 101. li. 9. adminiſtrabat le. adminiſtrat. pag. 102. li. 10.

AMPLISSIMO ET IN-
tegerrimo Senatus Mediolanenſi Præſidi, Paulo
Origonio, cæteriſq; ſapientiſsimis Patribus
conſcriptis, M. Antonius Maio-
ragius. S. P. D.

BIBLIOTECA NAZIONALE C. V. E.
ROMA

CVM Multis alijs in rebus Deo Opt.
Max. ciuitatem hanc noſtram Mediola-
nenſem eſſe gratiſsimam & cariſsimam in-
telligere poſſumus, ampliſsime Præſes,
& clariſsimi Patres Con. tum in hac una
tam apertè ut oculis ipſis cernere uideamur, quòd nobis &
optimum Principem Ferrandum Gonzagam iampridem
tradiderit, & te Senatus noſtri Princeps integerrime Pau
le Origoni, uoſq; prudentiſsimi, ac ſapientiſsimi Patres ſum-
mæ Reip. noſtræ præeſſe uoluerit: ut, et uos omnia iuſtiſsimè
gubernando, & ille clementiſsimè ciuibus imperando, totam
Rēp. in tranquilliſsimo ſtatu conſeruetis. Quod enim præſta
bilius aut pulchrius ab immortali Deo munus alicui ciuitati
præſtari poteſt, quā & clementiſsimus princeps, et iuſtiſsimus
Senatus? quid cōtra magis horribile, aut pertimeſcendum,
quā Tyrannicus dominatus, & publicum ſibi, Tyrannoq;
ſubſeruiens conſilium? Terribiles omnino ſunt illæ uatis He
bræi minæ, quibus populo ſuo Iudæo prædicit futurum, ut
Deus auferat ab eo ſenem principē, et cōſiliariū ſapiētem. Et Eſai. ca. 3.
dabo (inquit) pueros principes eorū, et effœminati domina-

buntur eis. At huic noſtræ ciuitati, quæ re uera & religioſiſſima eſt, & Chriſtianæ legis amantiſſima, & ab omni prauitatis, atque hæreſeos errore puriſſima, rerum omnium conditor, & gubernator Deus, & æquiſſimos rectores, & optimum conſeruatorem infinita ſua bonitate, prouidentiaque largitus eſt: ut omnis Reip. noſtræ dignitas, omnium ciuium ſalus, uita, libertas, bona, fortunæ, domicilia, ueſtræ ſapientiæ Patres, fidei, poteſtatique Principis commiſſa diuinitus, ſalua, & incolumia quã diutiſſime conſeruentur. Hunc ego noſtræ ciuitatis tam florentem, & tranquillum ſtatum complures iã annos diligenter intuitus, incredibili cum iucunditate cœpi uetera monumenta tum ex memoria ſtudiorum recentium meorum, tum ex libris repetere, non alia de cauſa, niſi ut attentiſſima cura obſeruarem ueſtigia quædam Romæ ueteris eſſe in ciuitate noſtra, ſenatum ſcilicet in quo ſapientiam, æquitatem, iuſtitiam, continentiam ſane parem reperire poſſem, at religionem & pietatem multò maiorem, quoniam Romani illi ueritatis luce carebant, neque uerum Deum agnoſcebãt, falſa inducti religione plurimos in errores, & ineptias frequentiſſime labebantur; quas hoc loco referre nihil prorſus attinet. At uobis Patres Con. primum adeſt ipſa religionis Chriſtianæ puriſſima ueritas, quam omni reuerentia piè ſanctæque colitis, ut non ad ambitionem, & gloriã, quod plerique Romani ſolebant, omnia referatis, ſed ad eam ſpem, quam firmiſſimum habetis, omnibus, qui patriam ſuam conſeruaue

ſeruaue

ſeruauerint, adiuuerint, auxerint, certum eſſe in cœlo, ac definitum locum, ubi beati æuo ſempiterno perfruantur, deinde iuris ciuilis, & pontificij omnes eſtis prudentiſſimi, quod totum ad æquitatem, & manſuetudinem Chriſtianam tradu citis: ut non magis iuris, quam diuinæ iuſtitiæ conſulti eſſe uideamini. tum ita ſeuerè, continenter, integrè uitam agitis, ut tantum uitæ exemplo ciuibus ueſtris prodeſſe ſtudeatis, quantum Remp. bene gerendo quotidie prodeſtis. Quòd ſi mihi ſine ſuſpicione aſſentationis cuius uos eſtis planè hoſtes dicere aliquid liberius liceret, qui eſſet iſte campus per quē uos laudando libentiſſimè excurrerem? auderem ego te Paule Origoni cum quo uis illius Romani Senatus Principe, uigilantia, conſilio, integritate conferre ſine inuidia. Quis in Rep. Romana Frãciſco Tabernæ magno Caroli V. Imperatoris (ut appellant) Cancellario par unquam fuit, aut eſſe potuit? Quis Franciſci Craſsi Magiſtratus præſidis prudentiam, fidem, induſtriam ullo tempore unquam adæquauit? Quem celeritate mentis, facultate iudicãdi Baptiſtæ Schitio parem fuiſſe dicemus? Quis innocentia temperantia humanitate Vincentio Falcutio ſimilis inuentus eſt? Quid de Ioanne Varaonio. Alexandro Vicecomite, Petro Mariano, Baptiſta Rainoldo, Paulo Bercio, Baptiſta Pectio, Daneſio Philedonio, Antonio Caimo cõmemorem? nonne tales ſunt omnes, ut cum Valerijs, Iunijs, Cæcilijs, Scipionibus, Claudijs, Paulis, Lælijs, Fla

minijs, cæteriſq; Romanorum præſtantiſſimis ſenatoribus meritiſſimo ſint cōferendi? Iā uero de ſacris Antiſtitibus, qui in grauiſſimo, ſanctiſſimoq; ſenatu noſtro digniſſimum locum obtinent, nihil eſt quod dubitemus, quin & religione, & fide, & ſanctitate multo ſint Romanis ſuperiores. Itaque nefas eſſe cenſerem Romanorum aliquem aut cum Archiepiſcopo noſtro Mediolanenſi Ioan. Angelo Arcimboldio, qui iam plurimos annos, etiam antequam in Archiepiſcopali dignitate collocatus eſſet, primum poſt Principem Senatus in curia locum tenuit, aut cum Ioanne Simoneta Laudis Pompeiæ Epiſcopo comparare. aut cum Philippo Caſtelliōneo ſummæ uenerationis Antiſtite, iuriſq; conſulto peritiſſimo, aut denique cum Franciſco Caſato Præſule religioſiſſimo, qui omnes ſanctiſsimi ſacrorum Antiſtites in Senatu noſtro cum quadam incredibili maieſtate conſident. Quamuis enim etiam in Romano Senatu quidam eſſent Antiſtites ſacrorum, & Pontifices, qui ſummam obtinerent dignitatem, tamen quia falſam religionem colebant, nullo modo ſunt cum noſtris Antiſtitibus conferendi. Quid? Equites noſtri qui locum habent in ſenatu, nonne uel ea de cauſa Romanis equitibus anteponendi ſunt, quòd ſenatoriam dignitatem obtinent, quam Romani equites non habebant? uel quòd ab Imperatore propter egregias & ſingulares uirtutes ſuas hoc honore donantur, quod non niſi ſummis & clariſsimis uiris accidere poteſt?

Hæc

Hæc, atq; huius generis alia plurima cum ipſe mecum diu cogitaſſem, & uerißima eſſe cognouiſſem, putaui rem non iniucundam, neq; inutilem me uobis Patres Con. facturum fuiſſe, ſi, cum per amœna ueterum ſcriptorum uiridaria floſculos undiq; carpens, atque delibans euagarer, ex auctoribus tum Latinis, tum Græcis, quicquid de Senatu Romano dignum memoria comperiſſem, omni cura, atq; diligentia collegiſſem, & adhibitis aliquibus oratorijs ornamentis, ad certum ordinem capitum redegiſſem, uobisq; pro mea perpetua in amplißimum iſtum ordinem obſeruãtia concinnè formatum munuſculum obtuliſſem, quod cum non inuita penitus Minerua, neque Muſis improbantibus effeciſſe mihi uidear; hoc tempore uobis illud offerre, dedicare, & ſub amplißimi, florentißimiq; nominis ueſtri tutela & clientela apparere uolui. non quod tam leuiculum munus omnium grauißima auctoritate ueſtra dignum exiſtimem, quæ non niſi animi recreandi gratia, cum à maximis occupationibus reſpirare conceditur, poteſt ad res tam humiles atq; demiſſas tandem aliquando reſpicere, ſed primo, ut animum meum ad laudem, & dignitatem ueſtram, quæ iam uſq; adeo longè lateq; diffuſa eſt, ut augeri nullo modo poſsit, prædicandam, & celebrandam quaſi lætitia quadã exultantem intelligatis. uobis enim omnia me debere, quæ poſſum, atq; etiã quæ nõ poſſum, libentißimè fateor, & agnoſco: deinde ut antiquorum morem & conſuetudinem intuentes, quo tempore uobis à publicis nego

cis negocijs animum relaxare licuerit, uehementius in ſinu ueſtro gaudeatis, cum uos tanto ſuperiores ueteribus illis omnium ſermone celebratis patribus Romanis eſſe conſpiciatis. Accipe igitur excellentiſſime Senatus Princeps Paule Origoni, patriæ noſtræ maximum decus, & ſingulare ornamentum, accipite ſanctiſſimi Patres Con. noſtræ ciuitatis florentiſſima lumina benignis (ut ſoletis) uultibus, quod ingenij mei tenuitas animo reuerenti uobis offert. neq; ad opuſculi paruitatem, ſed ad propenſæ uoluntatis erga ueſtri ordinis ſempiternam gloriam meæ magnitudinem quæſo reſpicite. nam quo animo uobis hoc Leuidenſæ munuſculum offero, eodem etiam, ſi mihi facultas concederetur, longè maiora, & quidem libentius, atque promptius offerrem. illlud ſanè uos certum atq; exploratum habere uelim, me omnino pari ueneratione ſapientiſſimum iſtum ordinem ueſtrum proſequi, atq; illos, qui iam in cælo mortali conditione liberati, beatiſſimam Deorum uitam ſunt adepti. Valete.

De Origine

BIBLIOTECA NAZIONALE V. E. ROMA

De origine Senatus Romani. CAP. I.

MAGNVM ingenium Romuli urbis Romanæ parentis, & conditoris, magnaq́; ſapientia plurimis quidem in rebus, & ijs maximis atq; præſtantiſsimis, tum mentis acumen propè diuinum apparuit: ſed in eo præcipuè ſumma, atq; incredibilis eius uirtus emicuit; quòd cũ urbem eam feliciſsimis auſpicijs condidiſſet, quæ poſtea longiſsimo tempore penè totius orbis terrarum domina atq; regina fuit, & hac etiam ætate Chriſtianæ religionis ac ſanctitatis iure optimo principatum & domicilium obtinet, parum putauit eſſe, finitimos populos debellare, multasq́; nationes in poteſtatem atq; ditionem ſuam redigere, niſi eas etiam & ſtabili imperio cum ſecuritate regeret, & ſapienti conſilio in fide contineret. Quare poſteaquam urbe condita uires ad propulſandos hoſtes, & gerenda bella ſatis iam amplas acquiſiuiſſe ſibi uiſus eſt, delectu militum, ac ſociorum omnium ſuorum habito, quos & longo rerũ uſu, & uitæ integritate, & præſtanti ſapientia cæteris antecellere cognouit, ex eorum numero centũ Senatores elegit, quibus præter egregiam & ſingularem uirtutem eſſent etiam iuuentes filij, medio- T.Liuius libro.1. Dionyſi.li.2.

B cres

eres opes, & ſpectata nobilitas. hos belli uacationem habere, domi ſedulò eſſe, Deis immortalibus ſacrificia peragere, magiſtratus gerere, ius dicere, publica negotia adminiſtrare uoluit. centum uerò tantum ad ſummum populi Romani conſilium Senatores inſtituit, uel quòd eum numerũ ad ciuitatis adminiſtrationem, & ad Reip. gubernacula tenenda ſufficere exiſtimauit, uel quod eo tempore centum ſoli ſunt inuenti, qui tanta prudentia rationeq; præcellerent, ut illud onus gubernandæ ciuitatis humeris ſuis commodè ſuſtinere poſſe uiderentur. Seniores autem potiſſimum & prouectioris iam ætatis homines ad hæc officia delegit, uel ad Reip. Lacedæmoniorum exemplum, quæ iam eo tempore maximè florebat, apud quos ij, qui ampliſſimũ magiſtratum gerunt, ut ſunt, ſic etiam appellantur ſenes, in quibus ſummum ineſſe conſilium exiſtimant, uel quod ipſe per ſe, ut erat uir acutiſſimus, & alta quadam mente præditus, hoc etiam præter cætera cognouit, quod ille ſapiens Caldæus multo ante prædixerat, in ſenibus præcipuam eſſe ſapientiam, & in multo tempore prudentiam. Res enim magnæ (ſicut ait orator) conſilio, auctoritate, ſententia geruntur, quibus ſenectus augeri ſolet. hac de cauſa ſemper in ciuitate Romana (ſicuti Calliſtratus iuriſconſultus auctor eſt) ſenectus ipſa uenerabilis fuit. Maiores enim (inquit) noſtri penè

T. Liuius libro. 1.

Cice. de ſenect.

Iob. ca. 13.

De Senect.

l. Sẽpet. ff. de iur. iun.

ſtri penè eundem honorem ſenibus, quem magiſtratibus tribuebant. quin etiam (ut Valerius ſcribit) iuuentus ita cumulatum & circumſpectum honorem ſenectuti reddebat, tanquam maiores natu communes eſſent omnium adoleſcentium patres. quæ res non tantum Romæ, ſed in multis etiam alijs bene conſtitutis urbibus obſeruari diligentiſſime ſolebat. unde Lyſander Lacedæmonius ſenectutis honeſtiſſimum eſſe domicilium Lacedæmoniorum urbem prædicabat, nuſquã enim tantum tribuebatur ætati, nuſquã erat ſenectus honoratior. Philoſtratus auctor eſt, olim apud Gades templũ ſenectuti tanquã Deæ fuiſſe dedicatum, quin Hebræorum ille celeberrimus ac nobiliſſimus Legũlator Moſes ſuis in legibus etiam illud inſtituit, ut ſenioribus iuniores aſſurgerent, & eos tanquã parentes honorarent. His igitur de cauſis impulſus uir fortiſſimus & ſapientiſſimus Romulus ordinem ampliſſimum ex ſenioribus Reip. gubernandæ gratia conſtituit. & propter reuerentiam quæ illi ætati tunc habebatur, patres appellauit, quod Ouidius in faſtis ita cecinit.

Lib.2. de inſt. antiq.

Cic. de Senec.

Lib.5. de uita Apol.

Leuiti. ca.19.

Faſt. lib.5.

Magna fuit capitis quondam reuerentia cani.
Inq; ſuo precio ruga ſenilis erat.
Martis opus iuuenes animoſaq; bella gerebant,
Et pro Dijs aderant in ſtatione ſuis,
Viribus illa minor, nec habendis utilis armis,

Conſilio patriæ ſæpe ferebat opem,
Nec niſi poſt annos patuit tunc curia ſeros,
Nomen & ætatis mite Senatus habet,
Iura dabat populo ſenior, finitaq; certis
Legibus eſt ætas, unde petatur honor,
Verba quis auderet coram ſene digna rubore
Dicere? cenſuram longa ſenecta dabat.
Romulus hoc uidit, ſelectaq; corpora patres
Dixit, ad hos urbis ſumma relata nouæ eſt.

Dionyſius lib. 2. *Fuit autem à Romulo Senatus hoc modo conſtitutus. Primum ipſemet unum omnium optimum uirum ex omni numero, cui maximè confidebat, & cuius integritatem ac ſapientiam planè perſpectam & cognitam habebat, ſibi uicarium elegit, qui cum ipſe foris bella gereret, urbana domi negocia curaret, & omnibus, qui in urbe remanerent, præeſſet, atq; imperaret. quem poſtea Senatus Principem nominauit, deinde cũ uniuerſum populum* Tribus *tres in partes diſtribuiſſet, quæ ab ipſa diuiſione tribus appellatæ ſunt, & unamquanq; tribum in decem curias iterum diuiſiſſet, ex ſingulis tribubus ternos primarios uiros, qui & matura eſſent ætate, & filios haberent, & cæteris nobilitate atq; ſapientia præſtarent, ſeligendos curauit, atq; hos illi principi, quem antea delegerat, ex tribubus electos aſſociauit, ut omnes iam denarium nume-*

rum efficerent. poſtea uerò iuſsit, ut ſingulæ curiæ ternos ex ſenioribus, quibus eſſent filij ſuffragijs omnium approbatos eligerent, & eorũ ad ſe nomina deferrent, quod ubi maxima cum diligentia factum fuiſſet, centenarius patrum numerus expletus, atq; perfectus eſt. Hac ratione Senatu conſtituto Romulus inferioris ordinis homines, & plebeios centum illis patribus commendauit, ut eorum curam ac tutelam, non ſecus ac parentes filiorum ſolent, humaniter, & benignè ſuſciperent. ipſis uerò plebeis conceſsit, ut ex patribus, quem quiſq; uellet, ſibi defenſorem adoptaret; qui cauſas ſuas cognoſceret, & ſe abſentem tueretur, ac defenderet, ne fortaſſe tenuiores homines litibus & controuerſijs ab opere ſuo ruſtico diſtraherētur. qua de cauſa defenſores poſtea patroni ſunt à patribus nõminati, & defenſiones patrocinia dicta. Tantam deinceps auctoritatem ordo Senatorius obtinuit, ut neq; Romulus ipſe, neque cæteri, qui Romulum ſubſecuti ſunt, Romanorum Reges quicquam, quod paulo maioris eſſe momenti uideretur, ſine Senatus conſilio gererent. Mortuo namq; Romulo, cum nullus eſſet legitimus regni ſucceſſor, propterea quòd nullum filium Romulus reliquerat, Senatores ipſi Reip. gubernationem ita inter ſe partiti ſunt: cum enim centum eſſent, (ut ſupra demonſtrauimus) decem fecere decurias, ut per quin Senatores Centum T. Liuius libro. I.

quæ dies decem imperitarent, & eorum unus cum inſignibus imperij, & lictoribus præcederet, quinque uerò dierum ſpacio finiretur imperium, atque ita per omnes Senatores quaſi in orbem circumiret. annuum (inquit Liuius) interuallum regni fuit, id ab re, quod nunc quoque tenet nomen, interregnum appellatum. Quo quidem tempore clementer & iuſtè ciuitatem adminiſtrantes, maximam apud populum Romanum gratiam & beneuolentiã acquiſiuerunt, atque eo magis, quod amplam & liberam populo plebique poteſtatem fecerunt, ut ſibi quem idoneum exiſtimarent ſine ullo timore aut dubitatione regẽ cooptarent, publicoque decreto conſtituerunt, ut quem populus regem iuſsiſſet, is demũ ratus ac firmus haberetur, ſi patres auctores facti fuiſſent, quod quidem ſummæ auctoritatis initium ita fixum ac ſtabile deinceps fuit, ut quandiu Romana Reſp. floruit in Legibus magiſtratibusque rogandis ac demãdandis perpetuò diligentiſsimè fuerit obſeruatum. quãuis enim populus in quo pleniſsima poteſtas, & ſumma imperij maieſtas eſſe dicebatur, aliquid fieri iuſsiſſet, id tamen nequaquam prius ratũ habebatur, quàm grauiſsima Senatus auctoritas interceſsiſſet. poſtea ſub Numa Pompilio, qui Romulo ſucceſsit in regnum, ſummam Senatus dignitatem ſuam obtinuit. Rex enim omniũ religioſiſsimus, nihil penitus inconſulto Senatu, quem

publici

publici conſilij dominum eſſe intelligebat, & uolebat, ſibi agendum unquam cenſuit. Tullus deinde Hoſtilius cum Albanos in poteſtatem ſuã deuictos redegiſſet, & urbẽ ipſam Albam funditus euertiſſet, Principes Albanorum (ut auctor eſt Liuius) in patres legit, ut ea quoque pars Reip. creſceret, Tullios igitur, Seruilios, Quintios, Geganios, Curiatios, clælios patribus adiunxit, templumq́ ordini ab ſe aucto curiam fecit, quæ Hoſtilia fuit appellata. Manſit hic numerus Senatorum, ut uno tempore centũ non amplius eſſent, uſq; ad Tarquinij Priſci dominationem. nã qui ex Albanis ab Hoſtilio fuerunt additi, tantum in demortuorum locum ſuccedebant. Tarquinius autem Priſcus cum regnum primo ambitioſè quæſiuiſſet, deinde ingenti comitate benignitateq́ confirmaſſet, augendæ Reip. cupidiſſimus alios cẽtum Senatores conſtituit, qui deinde Minorum gentium patres uocati fuerunt, quæ factio haud dubia regis fuit, cuius beneficio in curiam uenerat. Ex eo tempore ducenti fuẽre Senatores, qui deinde ſub Tarquinio Superbo grauiter afflicti, uariasq́ paſſi calamitates, ob regis crudelitatem & ſuperbiam, pleriq́ non tantum auctoritatem, ſed etiam uitam amiſerunt: donec tandem prudentiſſimo conſtantiſſimoq́ L. Iunij Bruti conſilio regibus exactis ordo Senatorius nõ tantũ priſtinã dignitatẽ recuperauit,

Libro. 1.

Senatores CC.

ſed etiam

ſed etiam longè maiorem auctoritatem conſequutus eſt. expulſo enim uirtute Bruti Tarquinio Superbo cognatisq; illius omnibus populum Romanum nouæ libertatis auidum iureiurando Brutus adegit neminem Romæ paſſuros regnare, deinde quo plus uirium in Senatu etiam ordinis frequentia faceret, cædibus regis diminutum patrum numerum primoribus equeſtris gradus electis ad trecentorum ſummam expleuit. factumq; inde tradunt ut in Senatu uocarentur, qui patres, quiq; conſcripti eſſent, conſcriptos enim nouos Senatores appellabant. id mirum dictu quantum profuerit ad concordiam ciuitatis iungendosq; patribus plebis animos. Hæc igitur origo Senatus Romani fuit, hoc incrementum, hæc perfectio, ut primo centum à Romulo conſtituti fuerint, qui Maiorum gentium patres poſtea uocarentur, deinde centum alios Tarquinius Priſcus adiunxerit, quos Minorum gentiũ patres appellarunt, poſtremo L. Brutus uel eius collega Valerius cognomento Publicola, ſicuti Plutarchus exiſtimat, ita numerum ampliarit, ut trecenti deinceps in curia conſiderent. Sed quos Brutus elegit pleriq; conſcriptos uocitarunt, qui tamen etiam Minorum gentium
Lib. 11. *patres dicti fuerunt. quod his uerbis Cor. Tacitus indicat; paucis iam reliquarum familiarum, quas Romulus Maiorum, & L. Brutus Minorum gentium appellauerant*

uerant. Cur autem Plutarchus contra T. Liuij, Dionyſij Halicarnaſſæi, Cor. Taciti, multorumq́ aliorum ſententiam, non L. Bruto laudem hanc ampliati ordinis Senatorij, ſed P. Valerio tribuerit, haud ſane facile explicuerim; niſi fortaſſe Valerium, quem ornandum ſuſceperat, etiam collegæ gloria uoluit honeſtare.

De Nomine Senatus.

CAP. II.

NOminis autem ratio plana eſt atq́ manifeſta. neq́ enim hac in re Bartolo iureconſultorum quaſi Coryphæo credendum eſt, qui Senatum ab aſſentiendo nimis abſurde cenſuit appellatum, cum apertiſſime Cicero de Senectute ſcribat, ſummum conſilium à Senibus uſque à principio cõditæ urbis Senatum fuiſſe nominatum. quemadmodum (inquit) apud Lacedæmonios, qui ampliſſimũ magiſtratum gerunt, ut ſunt, ſic etiam appellantur ſenes. Erat enim olim Lacedæmone conſilium publicum ex triginta uiris conſtitutum, quæ Geruſia dicebatur, quod in eo ſenes tantum conſedêrent. nam apud eos geron ſenem ſignificat. ad id conſilium illi tantum admitti ſolebant, qui auctoritate, fide, religione, cæteris omnibus anteſtarẽt, & annum iam ſexageſimum exceſſiſſent. quod Demoſthenis interpres Vlpianus ait, & Ariſtoteles in libris Ariſ. Polit. 2.

C *de Rep.*

de Rep. tradit hoc ſummæ uirtutis apud Lacedæmonios fuiſſe præmium. Plutarchus in Lycurgo ſcribit, hoc ex omnibus humanis certaminibus maximum apud Lacedæmonios & maximè expetendum fuiſſe, quoniam ſeniores inter ſe ſummis uiribus pro ea dignitate contendebãt, & qui omnium optimus & continentiſſimus fuiſſet à populo iudicatus, is quaſi totius uitæ ſuæ palmam & maximæ uirtutis inſignia cõſecutus, in demortui locum ſuccedebat. Eodem ferè modo Athenis Areopagitarum Senatus tantum ex iis conſtituebatur, qui per omnes dignitatis gradus in Athenienſium Rep. caſtè atq; integrè ſe gerẽtes ad ſenilem ætatem ſine reprehenſione perueniſſent. Plutarchus igitur in Romulo cum Cicerone ſentit, qui ſenatores ab ætate ſenili denominatos fuiſſe ſcribit, idem primo libro T. Liuius, & in ſecundo de Antiquitatibus Romanorum Dionyſius Halicarnaſſæus, & Eutropius, cuius etiam uerba libuit adſcribere, ſic enim ait; ubi de Romulo uerba facit: centum ex ſenioribus legit, quorum conſilio omnia egit, quos Senatores propter ſenectutem, patres ob ſimilitudinem curæ nominauit. huc accedit Ouidii teſtimonium qui Faſtorum libro quinto ſic ait;

Nec niſi poſt annos patuit tunc curia ſeros,
Nomen & ætatis mite Senatus habet.

Veteres

Veteres enim Latini, ſicuti ſcribit Dionyſius, optimos quoſq; uiros appellare ſenes conſueuerant, quòd pruden tia ſenectutis eſſe propria uideatur. Patres autem tribus de cauſis dictos fuiſſe reperio, primo propter bonorem ac dignitatem qua reliquis antecellebant. hoc enim nomẽ patris olim bonoris ac reuerentiæ fuiſſe declarant nõ tan tum ſummi poëtæ Homerus & Virgilius, apud quos frequentiſsime uiri præſtantes, & Heroes, & ipſi etiã Dei patres appellantur, ſed etiam Oratores, Hiſtori ci, & Iuriſconſulti. Sic Alexander Seuerus Impera tor Vlpianũ iuriſcõſultum honoris & amplitudinis gra tia patrem ſuum appellat. & magnus ille noſtræ religio nis præco Ioannes Chriſti legatus patres eos uocat, ad quos ſcribit, non alia de cauſa, ſicuti Hieronymus Dal mata cenſet, niſi ut eos ueneretur. teſtatur hoc etiam Pur puratus iuriſconſultus, & locus eſt apertiſsimus in Au thenticis, ubi hoc idem declaratur. Iam uero notiſsima et uulgatiſsima eſt hiſtoria de M. Tullio Cicerone, qui cũ à coniuratione Catilinæ Romanã Remp. liberaſſet, ex ſenatus conſulto & publico decreto pater patriæ primus omnium fuit appellatus, de qua re ita Iuuenalis;

Lib.2.

L ex diui.C. locat.

Epiſ.2.

In Eſaiam cap.3.

L. ult. C. de edendo.

De Litigio.

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit. Satyra.8.

Huc alluſiſſe uidetur etiam Horatius tertio Carminum cum ita inquit, ſi quæret pater urbium.

 Subſcribi

Subſcribi ſtatuis, indomitam audeat
Refrenare licentiam.

Secundo patres dicti ſunt eò, quod uiuentes filios haberent. primis enim illis temporibus, etiam ſi quis uir fuiſſet egregius, & probitate præſtans, tamen niſi filios haberet, Senator eſſe non poterat. uolebant enim Romani ueteres huic etiam rei ciues ſuos operam dare, ut filios quamplurimos generarent, & eos honestiſſimè educarẽt. unde Lex erat in duodecim tabulis, quæ cælibes eſſe prohiberet. atq; hoc erat cenſorium officiũ ut ij punirentur, qui uxorem ducere, & filios procreare noluiſſent.

Li.2.ca. 4. *Camillus & Poſthumius cenſores, ut Valerius ſcribit, æra pœnæ nomine eos, qui ad ſenectutẽ cælibes peruenerant, in ærariũ deferre iuſſerunt. qui uerò ciuis Romanus tres filios maſculos uiuentes haberet, onerum immunitate donabatur. quod Ius trium liberûm, uel trium natorum uulgo dicebatur. hoc autem ius trium liberûm Imperatores nonnunquam etiã non habentibus tres filios indulgebant. Quare Martialis ad Domitianum ſcribens hoc ab eo ius ita poſtulat;*

Inſti.tit. de excuſ.tut.

Lib.2.

Quod fortuna uetat fieri, permitte uideri.
Natorum genitor credar ut eſſe trium.

Ariſtoteles libro de Rep. ſecundo docet hanc legem etiam apud Lacedæmonios fuiſſe; ſic enim ſcribit; cum

enim

enim cuperet is, qui leges Spartanis dedit, quamplurimos Spartanos eſſe ciues, adhortatus eſt, ut quam maximum liberorum numerum procrearent, eſt enim apud eos lex, eum, qui tres filios ſuſcepiſſet, præſidij, & ſtationis, qui quatuor omnium numerum uacationem habere. Tertio uocati ſunt patres, ut Dionyſius ſcribit, eò, quod eſſent Lib. 2. *nobiles, & à claris orti parentibus, quod ad imitationem Athenienſium à Romulo fuiſſe factum idem Dionyſius exiſtimat. nam apud Athenienſes, qui cæteris nobilitate præſtarent Eupatridæ uocabantur, quaſi boni patres, uel potius à bonis patribus geniti, quod etiam Plutarchus in Problematibus affirmat. hac ratione patricij poſtea dicti ſunt omnes, qui à patribus & Senatoribus illis primis originem duxerunt, quod patrem ciêre, hoc eſt cum honore appellare poſſent. ſic enim apud T. Liuium P. Decius Mus loquitur; An unquam fando audiuiſtis* Lib. 10. *patricios primò eſſe factos, non de cælo demiſſos? ſed qui patrem ciêre, auumq́ poſſent, ideſt nihil aliud quam ingenuos? conſulem iam patrem ciêre poſſum, auumq́ iam poterit filius meus. Nobiles igitur Romani, qui ab antiquis Senatoribus eſſent oriundi patricij dicebantur, etiã ſi nondum in Senatum cooptati fuiſſent. quare Suetonius in Auguſto ſic ait; quanquam patricius, nondum Senator. Senatores enim, ut ait Vlpianus, accipiendum*

 eſt eos

L. Nupte. ff. de Senat. *eſt eos eſſe, qui à patricijs & conſularibus uſq; ad omnes illuſtres uiros deſcendunt, quia & hi ſoli in Senatu dicere ſententiam poſſunt. Sed illud aduertendum eſt, non omnes Senatores, aut Senatorum filios in numero patriciorũ fuiſſe. niſi qui, uel ab illis antiquis ſenatoribus, quos primò Romulus, deinde Tarquinius Priſcus, tum L. Brutus elegit, originem ducebant, uel qui à Principibus & Imperatoribus propter egregia merita, aut propter gratiam in patriciorum numerum traducti fuiſſent, quod apertè Cor. Tacitus de Claudio Imperatore*

Lib. 11. *uerba faciens ita oſtendit. Iſdem diebus in numerum patriciorum aſciuit Cæſar uetuſtiſſimum quemq; è Senatu, aut quibus clari parentes fuerant. Sed duo fuiſſe patriciorum genera conſtat. qui enim ab illis patribus, quos primò Romulus inſtituit, orti erant, Patricij maiorum gentium uocabãtur, & longè cæteris nobiliores eſſe cenſebãtur, qui uerò nati erant ab ijs ſenatoribus quos Tarquinius Priſcus, & L. Brutus elegerant, minorum gentium patricij uocati ſunt, & minus nobiles exiſtimabantur, Cicero in Epiſtolis ad Papyrium ſcribens ita inquit;*

Lib. 9. *Sed tamen mi Pæte, qui tibi uenit in mentem negare Papyrium quenquam unquam niſi plebeium fuiſſe? fuerunt enim patricij minorum gentium, quorum Princeps L. Papyrius Mugillanus. Primo Tuſculanarum Quæ-*

ſtionum

ſtionum libro Cicero hæc nomina etiam ad Deos traſtulit: maiorum enim gentium Deos uocat, qui ſemper cæleſtes habiti ſunt, & ſelecti Dei nuncupati. Sicuti M. Varro contrà, minorum gentium Deos appellat, qui adſcriptitij ſunt, & ex hominibus in Deorum numerum allecti. Cleanthem autem in Lucullo Cicero maiorũ gentium ſtoicum uocat; quaſi primarium, & ſtoicorum nobiliſsimum. Quatuor porrò genera ſenatorum fuiſſe cõperimus, patricios, conſcriptos, allectos, & pedarios. Patricij uocabantur omnes uel maiorum, uel minorũ gentium, qui poſt L. Bruti inſtitutionem à ſenatoribus patricij generis oriebantur. Conſcripti dicti ſunt illi, qui Cõſulum, cenſorúmue decretis in ſenatu eſſent ſcriptis notati, quæ appellatio principium habuit ab ipſo Iunio Bruto, qui cum ſenatorum numerum augere ſtatuit, non ſolum patricios elegit, ſed etiam ex equeſtri ordine quos uirtute ac nobilitate reliquis præſtare intellexit, atq; eos conſcriptos patres, quaſi una cum patricijs in ſenatorum albo ſcriptos nominauit, ex quo tempore patrum conſcriptorum appellatio, ſicut antea diximus, locum habere cœpit. Allecti dicebantur, inquit Feſtus, qui propter inopiam ex equeſtri ordine in ſenatum aſſumpti fuiſſent. fiebat enim interdum, ut, uel propter hominum penuriam, cum bellorum cædibus exinanita eſſet Reſp. uel

propter

propter fauorem & gratiam, non tantum ex equeſtri ordine, quem Alexander Seuerus aiebat Senatus eſſe ſeminarium, ſed etiam ex Libertino genere, uel ex nouis ciuibus aliqui in Senatum allegerentur, qui ideo uocabantur Allecti, & in conſcriptorum numero ponebantur. Plutarchus enim in Problematibus ita ſcribit; Cur Senatores alios patres conſcriptos, alios tantum patres appellabant? an eos, quos ab initio Romulus delegerat, patres ac patricios nominabant, quaſi bonis parentibus natos, reliquos deinde ex plebe electos, & adſcriptos in Senatum conſcriptos uocitarunt? Pedarij dicti ſunt, qui non habebant ſententiæ dictionem in Senatu, ſed in aliorum ſententiã pedibus ibant. de quibus infra ſuo loco plura dicemus. Inter Senatorias perſonas etiam uxores Senatorum numerantur, ſed filiæ niſi Senatori nupſerint, nequaquam clariſſimæ, aut Senatoriæ dici ſolent. Tandiu igitur fœmina dici clariſſima poterit, ut ſcribit Vlpianus, quãdiu Senatori nupta fuerit, uel uiro clariſſimo, uel ab eo ſeparata alij dignitatis inferioris non nupſerit.

L. Feminæ. ff. de Senat.

De numero Senatorum.

CAP. III.

QVot autem numero Senatores uno tempore ſolerent eſſe uſque ad Iunij Bruti ætatem, ex ijs,

quæ dicta ſunt, intelligi facile poteſt. nam ab ipſo Romulo ad Tarquinium Priſcum tantummodo centũ erant, neq; quiſquam addi ſolebat, aut eligi, niſi in demortuorũ locum. Tarquinius uerò, ſicuti ſupra demonſtratum eſt, centum alios addidit, ut eſſent omnes poſtea ducenti. quem numerum Iunius Brutus, uel, ut Plutarchus ſentit, eius collega P. Valerius exactis regibus ampliauit. centum enim & ſexaginta quatuor eis, qui ex cædibus Tarquinij Superbi ſuperſtites erant, adiunxit. atq; ita Senatorum numerus ad trecentos peruenit. Longo deinde tempore plures trecentis non fuerunt, at ſæpenumero pauciores, cum aliqui quotãnis morerentur. ſed quinto quoq; anno cenſores legere Senatum inſtituerunt, & in locum demortuorum alios ad trecentorum ſummam electos adiungere. qua de cauſa Hebræus ille ſcriptor ita de Romanis inquit; Et quia curiam fecerunt ſibi, & quotidie conſultant trecenti uiri. Poſtea uero multorum ambitione, qui plurimum in Rep. poterant, quales erant belli Duces & Imperatores, qui uel ſtrenuis uiris, uel amicis ſuis gratificantes plures in Senatum cooptari procurabant, uſq; eo ſenatorum numerus auctus eſt, ut nunquam certus eſſe poſſet. nam M. Tullius in ea oratione, quam poſt reditum ſuum habuit in ſenatu ſic ait; Quo quidem die, cum quadringenti decem ſenatores eſſent, magiſtra- Macab. 1.

tusq; omnes adeſſent, diſſenſit unus, & primo ad Atticum libro, Homines, ait, ad quindecim Curioni nullũ ſenatuſconſultum facienti aſſenſerunt, facile ex altera parte quadringenti affuerunt. At uerò Iulius Cæſar deuicto Pompeio, & occupata Rep. tam multos in ſenatũ legiſſe dicitur, ut non tantum Orcheſtram in Theatro, qui locus erat ſenatorum proprius, ſed etiam quatuordecim primos ordines, in quibus equites ſedere conſueuerãt, penè replerent. multos enim etiam ignobiles uiros, quorum fortiſsima opera uſus in bello fuerat, remunerandi gratia, ordine ampliſsimo cohoneſtare uoluit. Poſt Cæſaris mortem, cum uarijs & turbulentis calamitatibus afflicta diu fuiſſet Romana Reſp. & longo tempore ciuilia atq; inteſtina bella uiguiſſent, plurimi etiã indigniſſimi per ciuitatis principes in ſenatorium ordinem peruenerunt, uſq; adeo ut triumuiratu conſtituto, quamuis magna ſenatorum multitudo partim in ciuilibus bellis occidiſſet, partim Triumuirorum Antonij, Lepidi, atque Octauij proſcriptione crudeliſsimè trucidata fuiſſet, tamen etiam ſupra mille ſuperſtites euaſerint. Verũ Auguſtus Cæſar poſtquam deuictis aduerſarijs Imperium ſuum ſtabiliuit, & à bellis conquieuit, huic rei tam neceſſariæ mentem adiecit. & reiectis indignis atq; ſordidis hominibus ſenatorij ordinis ſentinam exhauſit. de qua re

Suetonius

Suetonius ita ſcribit; Senatorum affluentem numerum deformi, & incondita turba, erant enim ſupra mille, & quidam indigniſſimi, & poſt necem Cæſaris per gratiã & præmium allecti, quos abortiuos uulgus uocabat, ad modum priſtinum, & ſplendorem redegit.

De Aetate Senatoria.

CAP. IIII.

DE Senatorum ætate ſic accepimus. non potuiſſe olim quenquam Senatorem fieri, ut ſcilicet in Senatu ſententiam diceret, niſi qui iam ſenior eſſet, hoc eſt, qui annum quintum & quadrageſimũ attigiſſet. putabant enim ueteres hanc ætatẽ maximè aptã eſſe conſilijs, quod tunc iuuenilis calor iam deferbuiſſet, et animus uigorem ſuum explicare facile poſſet. nam una cum ætate cõſilium etiam & prudentia creſcere exiſtimatur. quod ita Lucretius poëta ſanequam eruditus atteſtatur;

Inde ubi robuſtis adoleuit uiribus ætas. Lib. 3.
Conſilium quoque maius, & auctior eſt animi uis.

Hac de cauſa ſcientiarũ pater Homerus ait, Seniorũ munus eſſe conſiliũ, et eius æmulator Virgil. in cõſilijs dandis ferè ſeniores introducit, ut in quinto Aeneidis. Lib. 4. Iliad.

Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit multaq́; inſignem reddidit arte,

D 2 *Hæc*

Hæc reſponſa dabat. – atq; ut magis hãc rem confirmaret, non ita multò poſt facit Anchiſem Aeneæ ſic in ſomnis præcipientem; Conſilijs pare, quæ nunc pulcherrima Nautes Dat ſenior. – Plutarchus in opere, quo diſputat, an ſeniori ſit adminiſtranda Reſp. dicit, eam ciuitatem diutiſſime conſeruari, in qua conſilia ſenum, & iuuenum lanceæ præcellunt. Euripides in Menalippo ſicuti Stobeus citat, ita ſcripſit;

Dictum eſt uetuſtum, facta iuuenum, cæterum
Magis ualent conſilia natu grandium.

Docet Aeſchines in oratione quam habuit contra Cteſiphontem apud Athenienſes eam fuiſſe conſuetudinem, ut in publicis conſilijs, cum factum eſſet ſilentium ita præco clamaret, Quis ueſtrum, ex ijs, qui annum quinquageſimũ exceſſerunt, ſententiã dicere paratus eſt? quo ex loco intelligitur, ante quinquagſimũ annum in Athenienſium Rep. non licuiſſe fieri publici conſilij auctorem. utm enim ingenij, & acumen mentis ad nonum & quadrageſimum annum uſq; creſcere, teſtis eſt Ariſtoteles, quo tempore maturitas eſt conſilij. uerum, ut dixi, Romani, ſeniorem ætatem ab anno quadrageſimo quinto incipiebant. totam enim ætatem hominis ita ueteres, ut auctor eſt M. Varro, diſtinguebant. ut ſex eius partes efficerent, quas ex annis quindecim ſingulas conſtare uo

Lib. 2. Rhet.

re uolebant. Qui igitur in prima ætate conſtituti eſſent, uſq; ad annum decimum quintum, pueri uocabantur. deinde ad trigeſimum uſq; adoleſcentes erant, tum ad quadrageſimum quintum iuuenes dicebantur, quod ætate illa maximè uiribus ac uirtute bellica Remp. iuuare poſſent. deinde ad ſexageſimum uſq; ſeniores appellabantur, quæ iam ætas matura & perfecta credebatur, & ad conſulendum maximè præter cæteras idonea, quocirca eo tēpore qui ſenatores erant, pignoribus & multa cogebantur in ſenatum uenire, deq; Reip. adminiſtratione, ſententiam dicere. nam poſt annum ſexageſimum non amplius ſeniores, ſed iā ſenes uocabātur, quo tēpore nō citabātur in ſenatū, ſed arbitrio ſuo poterant uel abeſſe, uel uenire. Lex enim, ut ait Cælius, à quinquaſimo anno militem nō legit, à ſexageſimo ſenatorē non citat. Senectus ad quintum & ſeptuageſimum annum extendebatur, ultra hanc ætatem ad finem uſq; uitæ decrepiti uocabantur. Cum igitur ex Romanorum diſtinctione, nam alij aliter eas diſtribuunt, ſex homini ætates habeantur: ineunte demum quarta ætate, quæ à quinto & quadrageſimo anno incipiebat, ad ſenatorium ordinem qui digni habiti fuiſſent, admittebantur, qua de cauſa dixit Ennius;

Moribus antiquis res ſtat Romana, uiriſq;.

Quem Ennij uerſum Cicero tertio de Repub. ſicuti

Pueri

Iuvenes

Seniores

Senes

Lib. II. cap. I.

quinquag?

Decrepiti

Auguſtinus ſcribit, tantopere miratur, ut uel breuitate, uel ueritate tanquã ex oraculo ſibi quoddã effatũ uideri dicat. homines.n.tantũ antiqua uirtute ac fide ſolebant olim in Senatũ legi. & quãuis poſt annũ ſexageſimũ Senatores in curiã uenire nõ cõpellerentur ſuã tamen dignitatem atq; autoritatẽ ad finẽ uſq; uitæ retinebãt, et ſenatorijs muneribus atq; immunitatibus fruebãtur. niſi fortaſſe propter delictum aliquod à Senatu reiecti fuiſſent.

Conſularis ætas

Atq; hæc etiã ætas, de qua loquimur, Cõſularis erat. Romanorum.n. legibus ante quintum & quadrageſimũ annũ Cõſul fieri nemo poterat. quod ſi quiſquã ante illud tempus cõſulatum adeptus eſt, is à legibus prius abſolutus fuit. quãuis Cicero quinta Philippica duos annos huic ætati conſulari uideatur adimere cum ita inquit; Quid Macedo Alexãder, cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nõne tertio et trigeſimo anno mortem obijt? quæ eſt ætas noſtris legibus decẽ annis minor quam Cõſularis. Paulatim deinde Romæ cœpit etiã iunioribus curia patere, ut qui tãto bonore digni uiderentur, poſt annum trigeſimũ in Senatorũ collegium cooptarentur. quod ita Cicero quarta in uerrem Actione ſignificat, ubi de Haleſinis uerba facit; cum haberẽt inter ſe cõtrouerſias de Senatu cooptãdo leges ab Senatu noſtro petiuerunt. decreuit Senatus honorifico Senatus

conſulto

conſulto, ut his C. Claudius Appij filius Pulcher Prætor de ſenatu cooptando leges cõſcriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erãt, de eorum ſententia leges Haleſinis dedit: in quibus multa ſanxit, de ætate hominum, nequis minor triginta annis natu, de quæſtu, quem qui feciſſet, ne legeretur, de cenſu, de cæteris rebus. & paulo poſt: Agrigentini de Senatu cooptãdo Scipionis leges antiquos habẽt, in quibus eadẽ illa ſancta ſunt. Iudices aũt nõ poterãt eſſe, niſi quinq; et triginta annos nati eſſent, quod in Auguſto Suetonius oſtendit, cũ ait Auguſtũ Iudices ab anno 30. allegiſſe, ideſt, inquit, quinquẽnio maturius quã ſolebãt. Atq; initio quidem nullæ erãt leges de ætate ſenatoria cõſtitutæ, tãtum ea cõſuetudo ſeruabatur à Romulo tradita, ut ſoli ſeniores poſt annũ quintũ et quadrageſimũ, ut antea diximus, in Senatũ legerẽtur, donec à L. Iulio Tribuno pl. Lex annalis lata eſt, quot annos nati quẽq; magiſtratũ peterent, caperentq́;, unde cognomen familiæ inditũ eſt, ut Annales appellarentur, ad hanc legem reſpexit Ouidius cum Faſtorum libro quinto ſic ait; T. Liuius lib. 40.

Iura dabat populo ſenior, finitaq; certis
Legibus eſt ætas, unde petatur honor.

Eadem lex etiã annaria dicebatur (ut auctor eſt Feſtus) ante hanc legem frequenter etiã iuuenes, in quibus maxi-

ma

maxima uirtus enituiſſet, populo Romano conceden-te conſulatum & reliquos magiſtratus aſſequebantur. quod Cicero quinta Philippica ſic affirmat; Itaque maiores noſtri ueteres illi admodum antiqui leges anna-les non habebant: quas multis poſt annis attulit ambitio, ut gradus eſſent petitionis inter æquales, ita ſæpe magna indoles uirtutis priuſquam Reip. prodeſſe potuiſſet, ex-tincta fuit. at uerò apud antiquos Rulli, Decij, Corui-ni, multiq; alij, recentiore autẽ memoria ſuperior Afri canus, T. Flaminius admodum adoleſcentes conſules fa cti, tantas res geſſerunt, ut populi Romani Imperium auxerint, nomen ornarint. Illam autem fuiſſe olim con-ſuetudinem legimus, ut pleriq; ſenatores filios ſuos adhuc prætextatos, & paruulos ſecum in ſenatum adducerent, & omnibus decretis, ac ſenatuſconſultis præſentes eſſe cõcederent; ut à teneris annis quibus rationibus eſſet ad-miniſtranda Reſp. perdiſcerent. Verum ea conſuetu-do poſtea fuit immutata. res enim quædam accidit Lepi da ac feſtiua, quam M. Cato retulit in oratione qua u-ſus eſt ad milites contra Galbam, ut primo libro Gel-lius in hunc ferè modum recitat; Mos (inquit) antea ſe natoribus fuit, in curiam cum prætextatis filijs introire. Tamen cum in ſenatu res maior quædam conſultata, eaq; in diem poſterum prolata eſſet, placuit ut eam rem, ſuper

qua

qua tractauiſſent, nequis enunciaret, priuſquam decreta fuiſſet. Mater Papyrij pueri, qui cum parente ſuo Senatore in curia fuerat, percũctata eſt filium, quidnam eo die patres egiſſent in Senatu. puer reſpondit, non eſſe fas illud enunciare. mulier fit audiendi cupidior. ſilentium pueri uehementius, & uiolentius expugnare contendit. Tum puer urgente matre, lepidi atque feſtiui mendacij conſiliũ capit. Actum in Senatu fuiſſe dixit, utrum utilius, & magis è Repub. eſſe uideretur, unus ne uir duas uxores haberet, an una mulier apud duos uiros nupta eſſet. hoc illa poſtquam audiuit, domo feſtinanter egreditur, ad reliquas matronas accedit, et cum eis rem auditam communicat. Ad Senatum poſtridie matronarum ingens caterua cum multis precibus et lachrimis aduolat, & cunctæ pariter obſecrantes orant. ut una potius duos maritos habeat. quam unus duas uxores. Senatores dum in curiam ingrederentur. quæ eſſet illa mulierum intemperies, & quid ſibi uellet ea poſtulatio mirabantur. puer Papyrius in medium progreſſus, quid ex ſe mater audire inſtitiſſet, et quid ipſe commentus matri dixiſſet, remq; omnem perinde ut geſta fuerat exponit. Senatus uniuerſus pueri fidem atque ingenium exoſculatur. conſultum facit, uti poſtea pueri cum patribus in curiam ne introëant, niſi ille unus Papyrius. Atque huic

puero deinceps honoris gratia Prætextato cognomentum fuit. ob tacendi, loquendiq́ue in ætate prætextata prudentiam. Nemo igitur poſt illa puer curiam ingrediebatur, neq; quiſquam Senator eſſe poterat, niſi qui in ætate legitima cōſtitutus, uel curulem magiſtratum cepiſſet, uel ædilis, uel tribunus, uel prætor, uel quæſtor fuiſſet, uel qui ex hoſte Romano ſpolia reportaſſet, uel qui coronam ciuicam accepiſſet. quod ſiquis unum aliquod, aut plura ex his honorũ inſignibus adeptus fuiſſet, interdum etiam ante legitimum ætatis annum ſenatorium ordinem aſſequebatur. multi etiam ob egregiam nobilitatem et uirtutem legibus ſoluti ante ætatem in Senatum ueniebant. quamuis curulem magiſtratum non geſsiſſent. Illud præterea dignum animaduerſione mihi uiſum eſt, imperium aut exercitũ nemini prius dari ſolitum, quam in albo Senatorum adſcriptus eſſet. niſi fortaſſe ſolutus legibus fuiſſet. quod in oratione pro lege Manilia Cicero uerbis illis oſtendit; Quid tam præter conſuetudinem quam homini peradoleſcenti cuius ætas à ſenatorio gradu longè abeſſet, imperium, atque exercitum dari? Cornelius Tacitus quintodecimo libro ſic ait, Et Viuianus Annius gener Corbulonis nondum ſenatoria ætate, ſed pro legato quintæ legionis impoſitus. Quāuis autem multi ſenatores eſſent iuniores, tamen ex eis pauci ſententiam dicebant,

cebant, quoniam ut quiſque erat natu maximus, ita primus á Conſulibus, uel á Prætoribus, uel ab eis, qui ſenatum coëgerant ſententiã rogabatur. atque ita deinceps legitimo quodam ordine ſeniores loquebãtur. ut uel nunquam, uel certè rariſsimè iuniorum ſententiæ locus relinqueretur, ſed ij, uel uerbo aſſentiebantur, uel pedibus in maiorum ſententiam diſcedebant.

De Habitu atque veſtitu Senatorum. CAP. V.

ET quoniam ſapientes illi Romani patres id eſſe ueriſsimum præclarè intelligebant, quod græco uerſu iampridem teſtatum fuerat, magnificum habitum atq; ueſtitum ſæpenumero magnã hominibus autoritatem adiungere, uoluerunt etiam egregio atque notabili corporis cultu á cæteris hominibus Romanis, hoc eſt ab equitibus, & plebeis diſcriminari. & aliquibus præcipuis inſignibus ante alios eminere. quamuis enim pacis tempore ciues omnes Romani cuiuſq; generis oblonga, & ad talos uſque demiſſa toga uterentur, unde Virgilius ita cecinit:

Romanos rerum dominos gentemq; togatam.

Alius tamen erat ſenatorũ habitus atque ueſtitus, alius equitum, alius plebeiorum. Senatores enim & patricij

purpuratis ueſtibus induebantur, neq; cuiquã Romæ licebat in purpura conſpici, niſi uel ſenator eſſet, uel ſenatoris filius, uel in aliquo nobili magiſtratu conſtitutus. hac de cauſa Plinius ait, purpura curiam ab equite diſtingui. tãtæ enim æſtimationis olim purpura fuit, ut auro precioſior haberetur, & Reges tantum ac ditiſsimi homines illa uterentur, ideo Virgilius in Georgicis ait,

Illum non populi faſces, non purpura regum Flexit. Et in quarto Aeneidos de regina Didone uerba faciens inquit, Aurea purpuream ſubnectit fibula ueſtem. hinc Romani Imperatores purpureum geſtare paludamentum conſueuerant, quod Plutarchus in M. Craſſo teſtatur. tradit Athenæus apud Colophonios olim ad mille uiros in purpurea ueſte conſpici ſolitos, quod eo tempore perquam rarum erat in ipſis regibus. Romæ ſanè magiſtratus omnes purpureis ueſtibus induebantur, præter Tribunos plebis, cuius rei causã quærit Plutarchus in Problematibus. unde pro ipſo magiſtratu purpura ponitur, Martialis, Purpura te felix, te colit omnis honos. Romanis autem equitibus & annulis aureis, & cæteris ornamentis ex auro cõceſſum erat uti, ſed purpuram induere nemini licebat, niſi poſtquã uel magiſtratum eſſet adeptus, uel in ſenatorum numero cõſcriptus fuiſſet. Veſtis igitur ſenatoria latuſclauus dicebatur. quæ non toga,

ut pleriq;

ut plerić; opinantur, ſed tunica prætexta erat, hoc eſt quæ purpuram quaq; uerſus circuntextam habebat. & erat lõgior ac latior uulgaribus tunicis, cui toga talaris ſuperinduebatur. hæc in priori parte à collo ad umbilicum uſq; lata quædam & rotunda ſigna ex purpura & auro facta continebat, quæ à figura quam habebant, claui lati dicebantur. unde ueſtis nomen habuit, ut latuſclauus uocaretur. Sunt qui putẽt totam hanc ſenatoriam ueſtem quibuſdam purpureis nodis, qui capitis clauorum inſtar haberent, diſtingui ſolitam, eo ferè modo, quo noſtro tempore, quæ Damaſcena ueſtis dicitur, quoſdam flores, & uarias picturas præ ſe fert, quoniam ita M. Varro libro de Analogia ſecundo ſcriptũ reliquit; Si quis tunicam in uſu ita cõſuit, ut altera plagula ſit anguſtis clauis, altera latis, utraq; pars in ſuo genere caret analogia. ſed ego quouis pignore contenderim clauos illos latos in ſenatoria ueſte tantum in pectore fuiſſe collocatos, cum præſertim hoc Horatius apertè ſignificare uideatur, cum ita inquit; — & latum demiſit pectore clauum. Nam locus ille Varronis de parte Li.1. Se.ſat.6. *ſuperiori tunicæ, atque inferiori poteſt intelligi, ut ſcilicet analogia non poſſit aliter ſeruari, niſi & ſuperiores & inferiores claui in tunica, uel omnes anguſti, uel omnes lati ſint. hæc eadem tunica palmata*

E 3 *uocaba*

uocabatur à latitudine clauorum (ut auctor eſt Feſtus) qui ferè palmæ orbem æquarent. non autem, ut Budæus cenſet, quod arborem palmam inſcriptam ac pictam haberet. hoc enim nō in tunicis palmatis ac latis clauis, ſed in togis triumphalibus fieri conſueuerat, quæ ideo togæ pictæ uocitabantur. T. Liuius libro decimo. Quos (inquit) uos ſellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laureaq; honoratis. Græci tunicam hanc palmatam, ſiue latum clauum platyſemon appellabant, quaſi latis ſignis aut clauis diſtinctam. atq; hæc laticlaui perpetuo geſtandi auctoritas,
Lib. 3. *inter primas dignitates habebatur. ut Herodianus auctor eſt. Quinetiam ſæpenumero latus clauus pro ſenatoria dignitate ponitur, ſicuti ius annuli aurei pro equeſtri ordine. Plinius in Epiſtolis. Ego Sexto latum clauum à Cæſare noſtro, ego quæſturam impetraui. hæc uero tunica in Luctu publico deponebatur. T. Liuius*
Lib. 9. *ubi de caudina clade uerba facit, ita inquit; Laticlaui, annuli aurei poſiti, penè exercitu ipſo mæſtior ciuitas eſſe. Quod autem Latuſclauus eſſet tunica, non toga de-*
Lib. 33. cap. 1. *clarat apertè Plinius cum ita ſcribit; Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, ut ſemel cœperunt eſſe celebres, ſicut tunica ab annulis ſenatum tantum. quāquam & hoc ſerò, uulgoq; purpura latiore tunicæ uſos inueni-*

mus

mus etiam præcones, ſicut patrem L. Aelij Stilonis, Præconini ob id cognominati. quibus ex Plinij uerbis intelligitur, primo fuiſſe promiſcuum tunicæ prætextæ uſum, poſtea ſucceſſu temporis inſtitutis ac legibus proprium ſenatorum eſſe factum, additis etiam latis illis clauis, à quibus laticlauia tunica fuit appellata. Scribit enim Valerius à P. Scipione Numidam iuuenem quendam ſororis Maſſaniſſæ filium laticlauia tunica, cæteriſq; rebus donatum ad auunculũ Maſſaniſſam fuiſſe remiſſum. Quod uerò legimus aliquando ſenatores non tantum latoclauo, ſed etiam toga prætexta uti ſolitos, id aduertendum eſt, eo tantum tempore hoc eis licuiſſe cum aliquem gererent magiſtratum, unde Cicero pro Domo ſua dixit, uidere prætextatos inimicos, id eſt, in magiſtratu conſtitutos, & poſt reditum in ſenatu, conſul (inquit) unguentis oblitus, cum toga prætexta. & ſeptima in Verrem Actione, oſtendit ædiles togam prætextam, & ſellam curulem habuiſſe. T. Liuius libro ſeptimo, pro uno cõſule plebeio, tres (inquit) patricios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tanquam conſules ſedentes nobilitatem ſibi ſumpſiſſe. fiebant etiam chlamydes purpura prætextæ, quibus in bello præcipuè utebantur quod indicat Virgilius in quinto cum ita inquit;

Victori chlamydem auratã, quam plurima circum

Purpura

Purpura mæandro duplici Melibœa cucurrit.

Illud ex antiquis ſcriptoribus planum atq; perſpicuũ eſt, omnes pueros patricios, & puellas ſenatorum filias togæ prætextæ uſum habuiſſe, quam anno decimo ſeptimo pueri deponebant, cum uirilem togam ſumerent, puellæ
Sex.Pomp. *uero cum nuberent. Cicero tertia in Verrem actione de pupillo Iunio ſic ait; neque te tam commouebat, quod ille cum toga prætexta, quam quòd ſine bulla uenerat. et in eadem oratione de puella, Eripies igitur pupillæ togam prætextam, detrahes ornamenta non ſolum fortunæ, ſed etiam ingenuitatis? uolebant enim Romani ſenatores filios ſuos & filias in ueſtitu maieſtatem quandam præ ſe ferre, & ipſo rubore purpuræ pudorem ingenuitatis oſtendere, cum interim ipſi tunicas tantum prætextas haberent, niſi cum aliquem magiſtratum gererẽt. tunc enim (ut antea diximus) togam etiam prætextam ſumebant, & ſellam curulem habebant, & cætera magiſtratus inſignia. Nam quinq; generibus hominũ apud Romanos purpuram olim fuiſſe conceſſam legimus. primò ipſis magiſtratibus, deinde pueris, tum ſenatoribus, quarto ſacerdotibus in ſacrificijs peragendis, poſtremo triumphantibus. quod Plinius his uerbis perſpicuè declarat; Huic faſces, ſecureſq; Romanæ uiã faciunt, idemq; pro maieſtate puericiæ eſt, diſtinguit ab equite curiam,*

Dijs aduocatur placandis, omnemq́; ueſtem illuminat, in triumphali miſcetur auro. Quin etiã uiri clariſsimi rebusq́; geſtis inſignes ac nobilitati cum purpuratis ueſtibus ad ſepulturam deferebantur. & ipſæ etiã ueſtes cum eorum corporibus cremabãtur. L. Valerius apud T. Liuium contra legem oppiam uerba faciens ita inquit; Purpura uiri utemur, prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotijs, liberi noſtri prætextis purpura togis utentur, magiſtratibus incolonijs, municipijsq́;, hic Romæ infimo genere magiſtris uicorum togæ prætextæ habendæ ius permittemus, nec ut uiui ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur mortui, fœminis duntaxat purpuræ uſu interdicemus? ad hanc conſuetudinem reſpexiſſe Virgilius in ſexto uidetur, cum de Miſeno mortuo ſic ait; Lib.34.

Purpureasq́; ſuper ueſtes uelamina nota Cõijciunt.—

Neque illud prætermittendum eſſe mihi uidetur, tantam olim togæ prætextæ fuiſſe uenerationem, ut Prætores ipſi, cæteriq́; magiſtratus, cum rerum capitalium iudices eſſent, & in aliquem reum triſtiorem ſententiam eſſent pronunciaturi, non prius ad condẽnationem accederent, quam togam prætextam exuiſſent. quamobrem ipſi reo iudicem rerum capitalium togam prætextam deponẽtem uidere, maximè horribile ac pertineſcendum erat. To-

gam præterea pictam, & Scipionem eburneum olim ſenatoribus, qui res egregias geſſiſſent, tanquam egregia munera conceſſa fuiſſe obſeruamus. quod libro quarto Cornelius Tacitus ita ſignificat. Miſſusq́ eſt e ſenatoribus, qui Scipionem eburneum, togam pictam antiqua patrum munera daret, regemq́. & ſocium atq; amicum appellaret. erat autem toga picta eadem quæ purpurea, ut rectè Baifius ſenſit, T. Liuius, dona (inquit) ampla data, quæ ferrent regi, uaſa aurea, argenteaq́, togaq́ purpurea, & toga prætexta. Cicero ſecunda Philippica ſedebat in Roſtris collega tuus, amictus toga purpurea, in ſella aurea coronatus. hæc eadem erat toga triumphalis, quæ ideo picta dicebatur. quod ex auro & purpura eſſet intexta. quare Plinius dixit, purpuram in triumphali auro miſceri. Triumphantium autem Imperatorum quæ eſſent ornamenta docet his uerbis T. Liuius. Ibi Maſſaniſſam primum regem appellatum. eximijsq́ ornatum laudibus aurea corona, aurea patera, ſella curuli eburnea, & Scipione eburneo. toga picta, & palmata tunica donat. addit uerbis honorem, neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe. Tam uero ſenatores omnes atque patricij lunatis calceis utebantur, boc eſt lunæ ſignum in calceis habebant. atque hoc

Lib. 1. belli Maced.

Li. 9. cap. 36.

Lib. 30.

præter

præter cætera præcipuum erat nobilitatis indicium. quod Iuuenalis de Quintiliano uerba faciens illis uerſibus oſtendit;

Felix, & ſapiens, & nobilis, & generoſus, Satyra 7.

Appoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.

Cicero quendam Aſinium in Philippicis irridet, atq; exagitat, quod mentita nobilitate lunatos calceos ſumpſiſſet, & in Senatum ſua ipſius autoritate ueniſſet, ſic enim ait; Eſt etiam Aſinius quidam Senator uoluntarius, lectus ipſe à ſe apertam curiam uidit poſt Cæſaris mortem, mutauit calceos, Pater conſcriptus repente factus eſt. uidentur autem hoc Romani ſicut alia pleraq; ab externis gentibus ornamenti genus accepiſſe. quandoquidem mirificus ille uates Hebræus Eſaias nobilibus fœminis minatur fore, ut eis Deus ornamenta calceorum, & lunulas auferat. antiqui Romani hoc genus calceorũ mulleos appellabant (ut Feſtus auctor eſt) quibus Reges Albanorum primi, deinde Romæ patricij uſi ſunt. M. Cato in Originibus tradit initio calceos mulleos ijs tantum, qui magiſtratum curulem cœpiſſent, fuiſſe conceſſos. Plutarchus in Problematibus quærit cauſam cur apud Romanos, qui nobilitate cæteris præſtare uiderentur Lunulas in calceis geſtarent, & quatuor ſatis uerisimiles affert rationes. Prima eſt, quod exiſtimarent for-

tes, & præſtantes uiros poſt hanc uitam in cœlum redire, & in luna domicilium ſtatuere, atque ita lunam ſub pedibus habere, ut ille Virgilianus Daphnis, de quo ita Menalcas paſtor;

Candidus inſuetum miratur limen Olympi
Sub pedibusq; uidet nubes & ſydera Daphnis.

Altera quod eo ſigno ſe uetuſtiſſimos eſſe declararent, & ab Arcadibus natos, qui Euãdro duce in Italiam uenerunt. ipſi uerò Arcades ante Lunam ſe ortos fuiſſe gloriabantur, ut Ouidius primo Faſtorum libro ſic affirmat;

Orta prior lunâ, de ſe ſi creditur ipſi,
A magno tellus Arcade nomen habet.

Tertia ratio eſt, quòd homines elato animo & ſuperbo uellent eo ſigno rerum humanarum mutabilitatis & inconſtantiæ monere. ſicut enim Luna primum in lucem ex obſcuritate prodit, & paulatim progrediens toto orbe ſplendorem accipit, deinde ab illa claritate rurſus ad tenebras redit, ita nullus eſt tantus in homine ſplendor, quin extingui facile poſsit. Quarta quod obedientiæ modeſtiæq; ſignum id eſſet, ut maioribus obtemperare, & imperium æquo animo ferre cõdiſcerent, quemadmodum Luna ſuperiori & meliori obſequitur, & ſolem (ut Parmenides ait) ſemper intuetur.

De filijs

De filiis Senatorum Cap. 6.

FIlij Senatorum omnes iure ipſo Senatores erant, etiam ſi nondum in Senatu ſederent, neque ſententiã dicerent. hæc enim non niſi cum ad legitimã ætatem perueniſſent, aſſequi poterant. Quod ſiquis ex ordine ſenatorio ſibi filium adoptaſſet ex inferiori ordine, filius ille adoptiuus ſenatorius, & patricius, qualis erat is, qui adoptabat, efficiebatur. qui uerò patricius ſe in adoptionem plebeio homini dediſſet, ſenatoriam dignitatem amittebat. ut P. Clodius Ciceronis inimicus cum eſſet patricius, quò Tribunus plebis fieri poſſet, ſe homini plebeio adoptandum dedit. Verum poſtea fuit inſtitutũ ut adoptio dignitatem non adimeret. Sic enim Paulus iuriſconſultus ait, Non amittitur ſenatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis. Quare Senatoris filius ſiue naturalis ſit, ſiue legitimus ac adoptiuus dignitatem habet ſenatoriam, non autem emancipatus. nam emancipatio dignitatem adimit. Vlpianus iuriſconſultus ita ſcribit; Senatoris filium accipere debemus, non tantum eum, qui naturalis eſt, uerum adoptiuum quoque, neque intererit à quo uel qualiter adoptatus fuerit, nec intereſt an in ſenatoria dignitate conſtitutus eum ſuſceperit, an ante dignitatem ſenatoriam, quin etiam poſthumus filius Senator eſt.

L. Senatoris 2. ff. de Sena.

L. eadem.
L. Senatoris 1. ff. de Sena.

eſt. neque enim mors patris concepto iam filio, quamuis nondum in lucem edito, debet obeſſe. uerum qui concipitur, & naſcitur eo tempore, quo iam pater à Senatu remotus eſt, ille nequaquam ſenatoris filius dici poteſt. ſiquis uerò conceptus antea fuiſſet, quàm pater ſenatu remoueretur, is omnino ſenatoriam dignitatem obtinet. qui ſenatorem auum habuerit, etiam ſi concipiatur poſt amotum à ſenatu patrẽ. tamen ſenatoris nepos dicitur, ut aui potius ei dignitas proſit, quam obſit caſus patris. At uerò puerorum nobilium et patriciorum inſignia hæc erãt, toga prætexta, & bulla aurea, de prætexta ſuperiori capite uerba fecimus, bulla uerò quoddam erat ornamentum ex auro, quod cordis formam ac ſimilitudinem habebat. hanc ingenui pueri collo ſuſpenſam ante pectus geſtabant. quod ita Propertius Elegiarum libro 4. indicat;

L. Emancipatũ, de Senat.

Mox ubi bulla rudi demiſſa eſt aurea collo.

De hac ita Macrobius Saturnalium primo ſcribit; Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, quã inſpicientes ita demũ ſe homines cogitarent, ſi corde præſtarent, togam quoque prætextam his additam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur. Sed initio prætextam & bullam puerilis ætas non habebat. erat enim prætexta magiſtratuum habitus, & aurea bulla triumphantium,

phantum, quam in triumpho præ ſe gerebant incluſis intra eam remedijs, quæ contra inuidiam putabant eſſe ualentiſsima. Verum Tarquinius Priſcus filium ſuum annos quatuordecim natum, quod hoſtem manu percuſſerat, & pro concione laudauit, & bulla aurea, prætextaq; donauit. uoluit enim puerum ultra annos fortem præmijs uirtutis & honoris inſignire. hinc deducta eſt conſuetudo, ut toga prætexta & bulla, boni omnis gratia, pueris nobilibus concederetur, ut uirtutem ei ſimilem acquirerent, quam is habuit puer, cui à teneris annis munera iſta ceſſerunt. hac de cauſa bullati uocabantur pueri patricij, quod bullis eſſent ornati. Iuuenalis,

Si damnoſa ſenem iuuat alea, ludit & hæres Satyra 14.
Bullatus. cum autem ad decimum ſeptimum annum perueniſſent, bullam Deis domeſticis ac laribus ſuſpendebant atque dicabant, Perſius,

Bullaq; ſuccinctis laribus donata pependit, Satyra 5.
Et poſita prætexta, togam uirilem magna cum amicorum celebritate ſumebant. Fuit etiam uetus inſtitutum Lib.2. ca.1 (ut Valerius ſcribit) ut adoleſcẽtes ſenatorum filij primo flore ætatis parentes, & neceſſarios ſuos in ueſtibulo curiæ operirent; illosq; ſenatu egreſſos domum reducerent, & comitarentur. Auguſtus Cæſar (ſicuti Tranquillus eſt auctor) ut ſenatorum liberi ſenatui ce-

lerius aſſueſcerent, iuuenibus poſt uirilem togam protinus latum clauum dedit, & curiæ admiſit. Idem Tranquillus oſtendit anno ætatis decimo ſexto uirilem togam Romanos iuuenes ſumere ſolitos, cũ ita ſcribit in Auguſto; Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit, quadriennio poſt uirili toga ſumpta.

De Senatorum cenſu.

CAP. VII.

*Q*Voniam autem ſæpius apud antiquos authores de Senatorio cenſu mentionem fieri legimus, hac etiam de re ſunt à nobis aliqua uerba facienda. Sciendum eſt igitur priſcis illis temporibus, quibus unica uirtus in honore ac precio fuit, non ad diuitias & opes, ſed ad uitæ integritatem & ſapientiam in legendis ſenatoribus, & honoribus ac magiſtratibus demandandis Romanos reſpicere ſolitos fuiſſe: quippe cum nemini paupertas opprobrium aut dedecus eſſet. omnesq́ tam patricij, quam plebeij agriculturam exercerent, et rebus ruſticis, atq́ paſcendis pecoribus operã darent, unde ſic ait Ouidius;*

Iura dabat populis poſito modo Prætor aratro,
Paſcebatq́ ſuas ipſe Senator oues.

Et Cicero de Senectute ſic ait; a uilla in Senatum acceſebantur,

cerſebantur, & Curius, & cæteri ſenes, ex quo, qui eos accerſebant, uiatores nominati ſunt. hinc non ſine cauſa Virgilius ad ea tempora reſpiciens, ubi de Euandro loquitur, pauperem Senatum appellauit;

Vna omnes iuuenum primi, pauperq; ſenatus.

Quin pleriq; ſenatores, & conſulares, & triumphales, cum ciuitatem atq; ærarium manubijs ex hoſte deuicto reportatis magnopere ditauiſſent, in tanta ipſi paupertate uiuebant, ut, cum ad uitæ finem perueniſſent, ne tantum quidem æris relinquerent, unde funeri ſumptus ſuppeditaretur. uolebant enim ipſam Remp. eſſe quam ditiſſimam, quoniam plenum ærarium & ad ſubſidia belli, & ad ornamenta pacis plurimum ualere intelligebant. ipſi uerò ex ſuis rebus geſtis nihil aliud quam honorem & gloriã requirebant: quàm eo maiorem fore putabant, ſi priuata paupertate clarè teſtarentur, non ſe ad propriam utilitatem, ſed commune bonum mentis oculos habere ſemper intentos. Poſtea uerò tota ratio fuit immutata. nam poſt illa tempora cum opes Romanæ maiorem in modum auctæ fuiſſent, non tantum ſenatores, ſed etiam equites Romani ex cenſu, & diuitijs æſtimari cæperunt, omniſq; dignitas & magiſtratus opulentis tantum hominibus demandari. qua de cauſa clamat Ouidius, Aeneid. 8.

In precio precium nunc eſt, dat cenſus honores.

Cenſus amicitias, pauper ubiq; iacet.

Et Plinius; Poſtquam (inquit) ſenator cēſu legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum ducemq; nihil magis exornare quam cenſus, peſſum iēre uitæ precia. Ac cēſum quidem ciuium Romanorum, rem (ut inquit T. Liuius) ſaluberrimam tāto futuro imperio Seruius Tullius Rex inſtituit. & omnes ciues pro facultatibus ſuis in quinque claſſes diſtribuit, ſed non ea de cauſa, ut qui maiorem cenſum haberent, honores & magiſtratus obtinerent, uerū ut ditiores onera Reip. ſuſtinerent. Longo deinde poſt tempore cum maximè ampliatum eſſet Romanum imperium, deuicto Annibale & ſuperata Africa atque Aſia multiq; noui ciues ad hanc ſenatoriam dignitatem aſpirarent, inſtitutum eſt ab ipſo ſenatu, ut nequis deinceps in ſenatorium ordinem cooptaretur, niſi qui Romanus eques antea factus fuiſſet, & cenſum equeſtrem duplicaſſet. Equeſter uero cenſus quadringēta millia ſeſtertiorum continebat. quæ ſumma ſi ad noſtri temporis pecuniam & rationem reducatur, decem aureorum millia cōficit. Seſtertius enim numus, quarta denarij pars erat, denarius autem argenti drachmam unā pendebat. Itaq; denarij decem centuſſem explebant, qui drachmas decem argenti ualebat, quanti aureus noſter æſtimatur. quo fit ut in ſingulis aureis noſtris, quadraginta ſeſtertij Romani

mani contineantur. Hac ratione Romani equites ex redditu ſemiſsis uſuræ, qua tunc ferè paſsim utebantur, ſingulis annis uiginti quatuor ſeſtertiorum millia recipiebant ex ſuo cenſu, qui ſexcenti ſunt aurei noſtræ pecuniæ. nam ſemiſsis uſura centeſimæ dimidia pars erat, porro centeſima uſura ſingulis menſibus ex centum ſeſtertijs unum exigebat, unde etiam nomen habuit, ut centeſima uocaretur uel quia centum menſibus ſortem æquaret. hæc igitur in annos ſingulos ex centũ ſeſtertijs duodecim recipiebat. ſed impium habebatur & inhumanum uſura centeſima fœnerari, ſemiſſe utebantur. Quod ſiquis minorem quadringentis ſeſtertijs cenſum habuiſſet, eques Romanus fieri nullo modo poterat. Iuuenalis Satyra decima quarta.

Sume duos equites, fac tertia quadringenta, hoc eſt (ut Budæus interpretatur) opta tibi duplicem triplicemq́; ſenſum equeſtrem. nam ex equeſtri ordine gradus & tranſitus erat ad ſenatorium, quamobrem Alexander Seuerus Imperator dicere ſolebat, equeſtrem ordinem ſenatorum eſſe ſeminarium. At ſi quis equeſtrem cenſum imminuiſſet, is dignitatem etiam equeſtrem amittebat. Senatorius uerò cenſus (ut initio dixi) duplo maior erat, quam equeſter. itaque octingenta millia ſeſtertiorum continebat, hoc eſt uiginti

millia noſtrorum aureorum. ut redditus annuus mille & ducentos aureos æquaret ex ſemiſſe uſura, ut antea demõſtrauimus. neq; quiſquam minore cenſu tueri ſenatorium ordinem poterat. quod in Epiſtolis ad Valerium ſcribens Cicero ſic oſtendit; Hoc autem tempore eum Cæſar in ſenatum legit, quem ordinem ille iſta poſſeſsione amiſſa tueri uix poteſt. At uerò poſtea Cæſar Auguſtus neminem poſſe fieri ſenatorem conſtituit, niſi qui triplo maiorem equeſtri cenſum haberet, quod ita Suetonius affirmat; Senatorium cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit, ſuppleuitq; non habentibus, quibus uerbis oſtenditur maxima Cæſaris Auguſti in ſenatum munificẽtia, qui plurimos ſenatores, ut maior eſſet eorũ dignitas proprijs pecunijs ditauerit.

De pedariis Senatoribus.

CAP. VIII.

ERant quidam inter ſenatores qui pedarij uocabantur, propterea quòd eis in Senatu neq; ſententiam dicere, neq; uerba facere licebat; ſed tantum in aliorum ſententiam pedibus ibant. cum enim ea, quæ ab alijs dicta fuerant, comprobare uellent, è loco ſuo ſurgebant, & ad eam partem accedebant, ubi ſedebat ille, cuius ſententiam

tiam approbarent, & qui ita faciebant, ire pedibus in ſententiam dicebantur. Cicero primo ad Atticum libro. Eſt illud ſenatuſconſultum ſumma pedariorum uoluntate, nullius noſtrum auctoritate factum, & ſequenti epiſtola, Raptim in eam ſententiam pedarij cucurrerunt. hac de cauſa Lucilius poëta facetiſsimus hoc genus ſenatorum, ut Feſtus auctor eſt, agipedes uocauit, quaſi agentes pedibus. Et quamuis uniuerſi ſenatores etiam qui ſententiæ dictionem habebant, cum per diſceſsionem ſenatuſconſulta fiebant, pedibus ſententiam ferrent, tamen ij ſoli pedarij uocabantur, quibus in ſenatu ſententiam dicere nõ licebat. Horum duo genera fuiſſe comperimus, unum eorum, qui lecti quidem erant in ſenatum, ſed nondum curulem aliquem magiſtratum geſſerant, alterum eorum, qui geſſerant quidem curulem magiſtratum, ſed nõdum à cenſoribus in ſenatum lecti erant, qui adhuc equites uocabantur, huius generis utriuſq; homines in ſenatũ ueniebant quidem, uerum ſententiæ dictionem non habebant. itaq; pedarij ſenatores appellabantur: cæteroſq; tantum audiebant, ipſi nihil dicebant; donec illis à Cenſoribus, uel conſulibus ſententiæ dicendæ poteſtas conceſſa fuiſſet. hac de cauſa Laberius poëta in quodã Mimo ſuo ita ſcriptum reliquit; Caput ſine lingua pedaria ſententia eſt. Hanc rem totam A. Gellius libro ter-

tio ſic explicat. Atqui hæc etiam uocabuli iſtius ratio dicitur, quam C. Baſſus in commentarijs ſuis ſcriptum reliquit, Senatores enim dicit in ueterum ætate, qui curulem magiſtratum geſsiſſent, curru ſolitos honoris gratia in curiam uehi, in quo curru ſella eſſet, ſupra quam conſiderent, quæ ob eam cauſam curulis appellaretur. Sed eos ſenatores qui magiſtratum curulem nondum ceperant, pedibus itauiſſe in curiam. propterea ſenatores nõdum maioribus honoribus functos pedarios nominatos. M. autem Varro Satyra Menippea, equites quoſdã dicit pedarios appellatos: uideturq́ eos ſignificare, qui nondum à Cenſoribus in ſenatum lecti ſenatores quidem non erant, ſed quia honoribus populi uſi quidem erant, in ſenatum ueniebãt, & ſententiæ ius habebant, non quidem dicendæ, ſed ferendæ. Nam (inquit Gellius) curulibus magiſtratibus functi, qui nondum à Cenſoribus in ſenatum lecti erant, ſenatores non erant, & quia in poſtremis ſcripti erant, non rogabantur ſententias, ſed quas principes dixerant, in eas diſcedebant. hoc ſignificabat (inquit) edictum, quo nunc quoq; Conſules cum Senatores in curiã uocant, ſeruandæ conſuetudinis cauſa tranſlatio utuntur. uerba edicti hæc ſunt; Senatores, quibusq́; in ſenatu ſententiam dicere licet.

De Dignitate Senatoria.
CAP. IX.

SEd quis illius antiqui Senatus Romani maieſtatem atque amplitudinem ſatis digna oratione non dicam exornare, ſed enarrare poſſit? quam ſapientiſſimus ille uir Cyneas Teſſalus memoriæ præſtantia nobilis, Pyrrhi Epirotarum Regis legatus cum Romam Regis ſui iuſſu ueniſſet, tantopere admiratus eſt, ut poſtea cum ad Pyrrhum reuerſus fuiſſet, ei plenus adhuc admiratione dixerit, non ſe Romæ ſicut in cæteris ciuitatibus ſenatum uidiſſe, ſed conſilium quoddam & conſeſſum magnificentiſſimorum regum. cuius uocem T. Liuius libro nono cũ de Alexandro Magno loqueretur, ſic imitatus expreſſit; uictus eſſet conſilijs unius iuuenis ſenatus ille, ne ſingulos nominem, quem, qui ex regibus conſtare dixit, unus ueram ſpeciem Romani ſenatus cepit. Memoriæ proditum eſt Gallos tũc maximè barbaros homines, quo tempore deuictis ad Alliam fluuium Romanis urbem ingreſſi ſunt, & ſenatores primarios, qui ſe morti pro patria deuouerãt, honorum ac uirtutis inſignibus ornatos in medio ædiũ eburneis ſellis ſedere cõſpexerunt, tanta admiratione fuiſſe affectos, ut eos nõ aliter atq; Deorũ ſimulacra anguſtiſſima quaſi attoniti fixis oculis intuerẽtur.

de qua

de qua re T. Liuius ita ſcribit; Adeo haud ſecus quã uenerabundi intuebantur in ædium ueſtibulis ſedentes uiros præter ornatum habitumq; humano auguſtiorem, maieſtate etiam, quam uultus, grauitasq; oris præ ſe ferebat, ſimillimos Dijs, ad eos uelut ſimulacra uerſi cum ſtarent, M. Papyrius unus ex his dicitur Gallo barbam ſuam, ut tunc omnibus promiſſa erat permulcenti, ſcipione eburneo in caput incuſſo iram mouiſſe, atq; ab eo initium cædis ortũ, cæteros in ſedibus ſuis trucidatos. Nõ

Lib. 2. *igitur mirum ſi reges olim Romani non ſua, ſed, ut Dionyſius ſcribit, ſenatus conſilia ſequebantur. hic enim ordo mentis ſalutisq; publicæ Princeps, & publici conſilij dominus ſemper fuit exiſtimatus, & a primis illis temporibus cum regio dominatu Roma teneretur, & perpetuo*

L. Senatorum & l. Nemo. C. de dignit. 12. *deinceps ſub conſulibus, Dictatoribus, Imperatoribus quicunq; ſenatoriam dignitatem aſſecutus eſt, ab omnibus ciuitatis oneribus, tributis, & uilioribus officijs immunis*

L. quiſquis. C. ad. l. Iul. Maieſt. *fuit. Honorius & Arcadius Imperatores quemlibet ſenatorem corporis ſui partem eſſe cenſuerunt, ut in eorum Reſcripto ad Eutrochium aperte declaratur. Feneſtella de ſenatoria dignitate ſcriptum ita reliquit; Penes ſenatores adeo ſemper ſumma Reip. innixa eſt, ut ne reges quidem aut conſules, aut dictatores, aut alius quiſpiã magiſtratus inconſulto ſenatu quicquam moltretur, adeo*

ut cum

at cũ Tarquinius Superbus pleraq; præter ſenatus au-ctoritatem decerneret, tum demum amiſſo regio nomine Tyrannus appellaretur. Merito igitur poëtarum prin ceps Virgilius, qui ſemper ad Romanos reſpicit, etiam ſi aliud agere uideatur, ſanctum appellat ſenatum cum ita inquit;

Iura, magiſtratusq; legunt, ſanctumq; ſenatum.

Merito Claudianus cenſet Romam ideo floruiſſe, quia claro ſenatu cincta, & munita conſilijs optimis regere-tur, ſic enim ait;

Floreat, & claro cingatur Roma ſenatu.

Merito ampliſſimus ordo, & orbis terrarum ſanctiſſi-mum grauiſſimumq; conſilium uocitabatur, ut de Prouin cijs conſularibus Cicero, Reduxit me cum illo in gra-tiam ordo ampliſſimus, & in Catilinam ait, In hoc or-bis terrarum ſanctiſſimo grauiſſimoq; conſilio. Nihil enim per ſe populus Romanus, quamuis maximam habe-re libertatem uidebatur, ſtatuere, aut confirmare pote-rat, niſi eius rei patres auctores fierent. Ex quo factum eſt, ut auctoritas propriè ſenatorum, maieſtas uero po-puli Romani diceretur, quod in Philippicis ita Cicero demonſtrat; Omnes ad auctoritatem huius ordinis, ma-ieſtatemq; populi Romani defendendam conſpiraſſe ui-deantur, hinc imminutæ auctoritatis crimen in eos qui ſe-

H natum

natum offendiſſent, & læſæ uel imminutæ maieſtatis, qui cõtra populum Romanum aliquid moliti fuiſſent, uel contra Principem atq; Imperatorem qui in populi Romani locum ſucceſsit. Quot autem & quanta eſſent ſenatorij ordinis ornamenta, quibus immenſam quandam dignitatem præ ſe ferebat, pro A. Cluentio Cicero ſic oſtẽdit; Senatorem hoc queri non poſſe propterea quod ea conditione propoſita petere cœpiſſet, quodq; per multa eſſent ornamenta, quibus eam mitigare moleſtiam poſſet, locus, auctoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomen & gratia, toga prætexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, prouinciæ. Quamuis enim ſinguli ſenatores hæc omnia non haberent, nemo tamen ea conſequi poterat, niſi ſenator antea factus fuiſſet. ſiquidem auctoritas ſenatus (ait Cicero) decus honeſtatẽ, laudem, dignitatem deſiderat. Illa uero tria quæ Suetonius in Auguſto commemorat. omniũ ſenatorum erant communia inſigne ueſtis, ius ſpectandi in Orcheſtra, & publicè epulandi facultas. Omnes enim ſenatores eam tunicam geſtabant, quæ Latuſclauus uocabatur, ut antea demonſtrauimus. Orcheſtra uero locus erat in Theatri medio, ſcenæ uicinus, in quo ſenatorum & magiſtratuum erant loca ad ſpectandum deſignata, quæ ſic appellabatur, quod in ea ſaltationes fieri conſueuiſſent, quibus

 ſenatores,

ſenatores, & reliqui ſpectatores oblectarentur. neque cuiquam omnino licebat in Orcheſtra ſedere, niſi aut ſenator eſſet, aut ſenatoris filius. quod tamen honoris gratia ſenatores ipſi nonnullis externis hominibus aliquando concedebant. Legimus enim interdum legatis exterarum nationum fuiſſe permiſſum, ut cum ſenatoribus in Orcheſtra publicos ludos ſpectare poſſent. poſt Orcheſtram ordines & gradus erant paulatim aſcendentes in Theatro, in quibus promiſcua plebeiorum multitudo ſpectandi gratia ſedebat, ſed poſtea lex ab Othone Roſcio lata fuit, qua cauebatur, ut in primis quatuordecim ordinibus equites tantum conſiderent. Præterea ius epulandi publice ſoli ſenatores habebant. erant enim ſodalitates quædam & conuiuia, quæ in honorem Deorum immortaliũ ſtatis temporibus publicè fiebant, in quibus ſolis ſenatoribus accumbere licebat, omnes autem in togis candidis accumbebant. his ſodalitatibus apud Ciceronem Catoſe mirificè delectari ſolitum tradit. Memoriæ proditum eſt P. Scipionem Africanum ſuperiorem cum longo tempore cũ Tib. Gracco inimicitias exercuiſſet, tandem in Capitolio cũ ſenatus frequens ad Iouis epulum cõueniſſet, auctoribus patribus conſcriptis eas depoſuiſſe, neq; tantũ fuiſſe conciliatum, ſed etiam filiam ſuam Corneliã ſtatim ibidẽ præſente ſenatu Graccho deſpondiſſe. Suetonius in

De ſeneƈt.

Val. Max. li. 4. cap. 2.

Auguſto ſcribit, ipſum Auguſtum nonnullis ſenatoribus, quos à ſenatu remouerat, ſeruaſſe tamen inſigne veſtis, & ſpectandi in Orcheſtra, epulandiq; publicè ius. Cicero uerbis atrociſſimis uatinium inſectatur, quod in epulo Q. Arrij cum toga pulla accubuiſſet, cum cæteri omnes eſſent albati. veſcebantur autem in templis hoc eſt in eiſdem locis ubi etiam ſenatus habebatur, nam equites & plebeij ſiquando publicè epulabantur, ut in triumphis, in ſupplicationibus, in funeribus fieri conſueuerat, ij non in curia, aut loco per augures conſecrato, quemadmodum ſenatores, ſed in profanis locis accumbebant. hoc igitur etiã ſenatoriæ dignitatis proprium erat, ut in templis epulandi publicè ius haberent. Auguſtus Cæſar tanta in ſenatum obſeruantia ſemper uſus fuit, ut quoties in curiam ingrederetur ſingulos nominatim ſedentes ſalutaret, & cum diſcederet, nullo ſe mouente ſingulis uale diceret. Adrianus Imperator cum libertum ſuũ, quem ualde amabat, inter duos ſenatores medium ambulantem vidiſſet, unum ex ſatellitibus ſuis miſit, qui illli colaphum incuteret, & admoneret, ne ſe parem illis eſſe crederet quorum adhuc ſeruus eſſe poſſet. Alexander Seuerus præter cætera ornamenta rhedis etiam argenteis, & uehiculis auratis ſenatoribus uti conceſſit. Id etiam obſeruauimus, quod ad rem propoſitam magnopere facit, cum

 ad exteras

ad exteras nationes aliquis Romanus ſenator olim accederet, etiam ſi nullum gereret magiſtratum, tamen ſummo cum honore paßim hoſpitio publico ſuſcipi conſueuiſſe, qua de cauſa Cicero grauiter in iudicio conqueritur, quod Mamertina ciuitas, cum in Siciliam cõtra Verrem, cui Mamertini erant amiciſsimi inquirendi gratia acceßiſſet, non ſe publico hoſpicio ſuſcepiſſet. Ecquæ ciuitas eſt (inquit) non modo in prouincijs noſtris, uerum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis ac barbara? Rex deniq; ecquis eſt, qui ſenatorem populi Romani tecto ac domo non inuitet? qui honos non homini ſolum habetur, ſed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem uenimus, deinde ordinis auctoritati, quæ niſi grauis erit apud ſocios, atq; exteras nationes ubi erit imperij nomen & dignitas? Mamertini me publice non inuitauerunt, me cum dico, leue eſt, ſenatorem populi Romani ſi non inuitauerunt honorem debitum detraxerunt non homini ſed ordini. nam ipſi Tullio patebat domus locupletiſsima & ampliſsima Cn. Pompeij Baſilici, quo etiam ſi eſſet inuitatus à uobis, tamen diuertiſſet. erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeij ſunt, domus honeſtiſsima, quo L. frater meus ſumma illorum uoluntate diuertit. Senator populi Romani quod in uobis fuit, in ueſtro oppi-

do iacuit, & pernoctauit in publico. nulla hoc alia ciuitas unquam commiſit. hæc ibi Cicero. Quantam igitur eam dignitatem fuiſſe putandum eſt, quam non ſolum populus Romanus, ſed etiam reliquæ ciuitates, reges, populi, nationes maiorem in modum obſeruabant? & admirabantur? & quam ſi qua ciuitas non publicè uenerata fuiſſet, magnum admiſiſſe flagitium exiſtimabatur?

De Gentilitate Senatorum. CAP. X.

CVm igitur ex antiqua conſuetudine tanta eſſet ordinis ſenatorij dignitas, ut iam à nobis explicatum eſt, & nobilibus tantum ac bonis uiris curia pateret, factum eſt, ut apud Romanos olim, ſoli patricij, quiq; natalium ſplendore ſenatoriam dignitatem aſſequi poterāt, gentem obtinere gloriarentur, reliqui autem omnes non gentem, ſed ſtirpem habere dicerentur. Sic enim apud T. Liuium P. Decius de patricijs loquens ait; Semper iſta audita ſunt eadem, penes uos auſpicia eſſe, uos ſolos gentem habere. Quibus uerbis intelligitur, gentiles proprie dictos ipſos inter ſe patricios, quæ appellatio hoc etiam tempore in uſu eſt. nam gentiles homines uulgari lingua noſtra uocantur, qui à claris maioribus,

&

& nobili familia nati ſunt. quod etiam in Gallica lingua ſeruari Budæus annotauit. Quod ſiquis ignobilis eſſet, is olim ſine gẽte eſſe dicebatur, unde Horatius ita inquit;

Qui quamuis periurus erit, ſiue gente, cruentus.

Sanguine fraterno, – Cicero pro Domo ſua P. Clodium inſectatur, quòd cum patricius eſſet, homini plebeio ſe in adoptionem dediſſet, ut Tribunus plebis fieri poſſet, Perturbatis (inquit) ſacris, contaminatis gentibus, & quas deſeruiſti, & quas polluiſti. ait enim à Clodio gentes contaminatas fuiſſe, quas deſeruerat, & polluerat, cum in plebeiam familiam per adoptionem tranſiuiſſet, quæ gentem non habebat, ſed ſtirpem tantum. Gentiles igitur inter ſe uocabantur patricij, qui ex eadem eſſent gente atq; familia, & qui eodem agnomine uterentur, ut Cornelij inter ſe, Fabij, Valerij, Tulij, qui deinde prænominibus diſtinguebantur. nam in Topicis ita Cicero Gentiles definit ex Mutij ſententia; Gẽtiles ſunt, qui eodẽ inter ſe nomine ſunt, & qui ab ingenuis oriũdi ſunt, & quorum maiorum nemo ſeruitutem ſeruiuit, & qui capite minuti non ſunt, merito ergo (inquit Alciatus) quidã interpretãtur gentiles clarioris familiæ agnatos, quin idẽ Cicero primo de Oratore gentẽ in patricijs eſſe, in plebeijs ſtirpẽ apertè demõſtrat, cũ ita inquit; Quid? qua de re inter Marcellos et Claudios patricios centũ uiri

iudicarunt.

cum Marcelli ab liberti filio ſtirpe, Claudij patricij eiuſdē hominis hæreditatem gente ad ſe rediſſe dicerent? nonne in ea cauſa fuit oratoribus de toto ſtirpis & gentilitatis iure dicendum? Exiſtimant autem patricios illud ius habuiſſe, ut cum aliqua caduca eſſet hæreditas excluſo ærario cuiuslibet cognominis ſui bona gentilicio iure ad ſe traherent. Ex quo facile poteſt intelligi, quæ eſſent hæreditates gentiliciæ, quibus (ut Suetonius ſcribit) Cæſarem Sylla multauit. nam in duodecim tabulis ea lex erat, ſi paterfamilias inteſtatus moritur familia pecuniaq; eius agnatorum gentiliumq; eſto. Nihil autem ad ſanguinis uinculum gentilitas pertinebat, ſed tantum ad nobilitatem & familiam. nam quicunq; exempli gratia ex Fabiorum gente fuiſſent inter ſe gentiles dicebantur, etiam ſi nullo uel cognationis, uel affinitatis ſanguine coniungerentur. unde Cicero primo Tuſculanarum Quæſtionum libro Seruium Tullium Romanorum Regem gentilem ſuum appellat, quod eodem nomine uocaretur, perinde quaſi Tulliorum familia ex qua natus erat ipſe Cicero gentilis ac patricia fuiſſet. Primo igitur in ipſa Romana ciuitate gentiles tantum inter ſe patricij, ſenatorumq; filij uocabantur. poſtea uerò extra ciuitatem gentiles etiam alia ſignificatione præſertim in iure ciuili dici cæpti ſunt, illi, qui Romano imperio ſubiecti

tecti non eſſent, quia non lege ciuili, ſed iure gentium uiuerent. In ſacris autē literis gentiles uocantur, qui Chriſtianæ legi non parent, qui etiam pagani nominantur, propterea quod non ſint Chriſti milites. nam in ciuili iure pagani dici ſolent ij, qui non militant, ſed in pagis ac uillis res ſuas agunt.

De Poteſtate atq; aucto=ritate Senatus. CAP. II.

MAximam uerò ſemper fuiſſe Romani Senatus poteſtatem atq; auctoritatem nemini profectò dubium eſſe poteſt: cum ſtatim ab initio Romulus (ut Dioniſius ſcribit) poſteaquam ſenatum ex centum illis patribus conſtituiſſet in eorum poteſtate eſſe uoluerit, ut omni de re, de qua Rex ipſe retuliſſet, inter ſe conſultarent, & quod eorum plurimis uiſum fuiſſet, id etiam Rex ipſe ſequeretur. quod non tantum in ciuitatis adminiſtratione ſed in ijs etiam quæ ad belli gerendi rationem pertinerent, diligenter obſeruari uoluit. Itaq; iuris omnis publici poteſtas, atq; auctoritas deinde penes ſenatum ſemper fuit. quamuis enim populus Romanus, aut Tribuni plebis aliquid forte decernerent, & leges aliquas ferrent, non tamen illę prius unquam ratæ habebantur, quàm ſenatus approbaſſet. Quin etiam ultra publici iuris admi- Lib. 2.

niſtrationem illa quatuor omnium grauiſſima atq; maxima ſemper ita ſenatus propria fuerunt, ut nunquam populus aut Tribuni plebis eis intercedere, uel adimere ſe-
I natui conati fuerint; Primum ut legati ex huius unius ordinis auctoritate legerentur, qui uel pacis eſſent interpretes, uel belli nuncij, uel Reip. curatores, uel prouincialium munerum miniſtri, uel deniq; rerum omnium quas ſenatus ipſe decreuiſſet liberè legationes obirent. Alte-
II. rum, ut quibuſcunq; uellet prouincias adminiſtrandas demandaret, quæ tamen ſenatoribus tantum ipſis decerni ſolebant, ſiue conſulares eſſent, ſiue prætoriæ. nam ita Romani ueteres prouincias diſtinxerant, ut ex eis aliæ conſulares uel proconſulares, aliæ prætoriæ, uel proprætoriæ dicerentur. & conſulares quidem uel proconſulares illæ prouinciæ uocabantur, quæ tantum à conſulibus uel proconſulibus adminiſtrari ſolebant, qualis fuit Macedonia, Syria, Gallia, de quibus extat adhuc Luculentiſſima Ciceronis oratio habita in ſenatu, quæ de Prouincijs conſularibus inſcribitur. Prætoriæ uerò uel proprætoriæ dicebantur illæ prouinciæ, quas Prætores, uel proprætores adminiſtrabant, qualis Sicilia fuit, & Sardinia, & Hiſpaniæ, & aliæ nonnullæ. Senatus igitur hanc poteſtatem habebat, ut has omnes prouincias etiam iniuſſu populi decerneret, & Conſulibus atq; Prætoribus

toribus in prouincias exeuntibus Legatos & Quæſtores daret. Quod ſi forte multi ſenatores atq; magiſtratus eandem prouinciam peterent, ſortes ducebantur, ne cuiquam fieri uideretur iniuria, ſi alter ei præferretur. atq; ita quæ cuiq; prouincia ſorte obtigiſſet, eam adminiſtrabat. Sæpe etiam ſenatus iuſſu Conſules ita prouincias ſortiebantur, ut quot eſſent decernendæ ſingulæ ſuo ordine proponerentur, deinde omnium conſularium ſi conſulares eſſent prouinciæ, uel prætoriorum ſi prætoriæ in urnam nomina cõijcerent, & cuius nomen primum exiſſet, ille in prouinciam primo loco propoſitam mitteretur, cuius ſecundum in ſecundam, atq; ita deinceps. Itaq; multi ſæpe etiam inuiti quorum ſortes exiſſent in prouincias ire cogebantur, niſi forte ſenatus aliter cenſuiſſet. de hac re Cicero primo ad Atticum libro ita ſcribit; Senatus decreuit, ut Conſules duas Gallias ſortirentur, delectus haberetur, uocationes ne ualerent, legati cum auctoritate mitterētur, qui adirent Galliæ ciuitates, darent operā ne hæ cū Heluetijs ſe iūgerent. Legati ſunt Q. Metellus Creticus, et L. Flaccus, et τὸ ἐπὶ φακῇ μύρον, Lētulus Clodiæ filius. atq; hoc loco illud nō queo præterire, ꝙ, cū de conſularibus mea prima ſors exiſſet, una uoce ſenatus frequēs retinendū me in urbe cēſuit. hoc idē poſt me Pōpeio accidit. ut nos duo quaſi pignora Reip. retineri uideremur.

III *Tertium, ut Imperatores ad bella gerenda, quos idoneos eſſe cenſeret, eos diligeret, atq; etiam extra ordinem in prouincias mitteret, niſi forte ſenatorum inter ſe ſententiæ diſcreparent, tunc enim ad populum prouocabant, & quem populus aliquo Tribuno plebis legem ac rogationem ferente Imperatorem depopoſciſſet, eum ſenatus dabat, & auctoritate ſua confirmabat. quod ſatis conſtat ex lege Manilij, quam Cicero politiſſima illa Oratione, qua Cn. Pompeij laudes amplexus eſt, populo Romano ſuaſit, ut Pompeius ad bellum contra Mithridatem gerendum mitteretur.*
IV. *Quartum, ut ærarij diſpenſationem haberet, et pecunias publicas prout Reipub. neceſſitas poſtulare uideretur arbitrio ſuo erogaret. Itaq; ſenatus & ſtipendia militibus, & uiatica legatis, & Imperatoribus ſumptus ex ærario depromebat. nam Quæſtores & urbani, & prouinciales pecuniæ publicæ rationes ad ſenatum referebant, & uectigalia prouinciarum, pecuniasq; ex manubijs in ærarium deferri curabãt. Erat autem Romanum ærarium in arce munitiſſima Capitolij, in æde Saturni conſtitutum. ubi non tantum pecuniæ publicæ, ſed etiam leges, & ſenatuſconſulta, & acta omnia publica diligentiſſime ſeruabantur. Ædem enim Saturni potiſſimum ad hæc officia delegerant, quoniam Saturni tempore nullam in hominibus neque*

que auariciam, neq; improbitatē fuiſſe memoriæ proditũ eſt. In eiuſdem templi parte intima alterum erat ærarium, quod ſanctius dicebatur, in eo magna pecuniæ uis prorſus intacta (quod ait Liuius) ad ultimos Reip. caſus cuſtodiebatur. hæc omnia Cicero breuiter attingit in ea oratione, quam in Vatininm habuit, qui ſenatus poteſtatem & auctoritatem labefactare conatus fuerat. ſic enim ait; Ne hæc quidem ſenatui relinquebas, quæ nemo unquã ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legerentur? adeo ne tibi ſordidum conſilium publicum uiſum eſt? adeo afflictus ſenatus ut non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici conſilij auctores, non miniſtros muneris prouincialis ſenatus more maiorum deligere poſſet? eripueras ſenatui prouinciæ decernendæ poteſtatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarij diſpenſationem, quæ nunquam ſibi populus Romanus appetiuit, qui nunquam ante ſummi cõſilij gubernationem auferre conatus eſt. Ex his intelligi facile poteſt, quanta eſſet, & quam longè lateq; pateret ſenatus auctoritas. Nihil enim omnino quod alicuius eſſe momenti uideretur in Rep. ſine auctoritate ſenatus agi poterat: & ſiquid eſſet actum, ab ipſo ſenatu reſcindebatur. Sed quamuis tam ingens eſſet huius ordinis poteſtas, nihil tamen de ciuibus Romanis iniuſſu populi decernere poterat; quod Lib.27.

decad. 3. li. 6. ita Liuius atteſtatu, ubi Attilium Regulum loquentem facit; Per ſenatum agi de Campanis, qui ciues Romani ſunt, iniuſſu populi non uideo poſſe.

De Principe Senatus.

CAP. XII.

HVius tam uenerandi conſilij princeps non perpetuus aliquis erat, ſed quinto quoq; anno per Cenſores unus eligebatur è ſenatorum numero, qui iam ampliſſimis honoribus, & rerum geſtarum gloria magnopere floruiſſet, atq; omnium iuſtiſſimus & optimus haberetur. Qualem te Princeps integerrime ſanctiſſimeq; Paule Origoni ciuitas noſtra iure optimo ueneratur, hoc ſaltem uno Romana ciuitate felicior, quod nequaquam eo timore premitur, ut poſt quintum annum ſicut apud Romanos fieri conſueuerat, ab iſto principatu remouearis, ſed te certum ac ſtabilem ſenatus noſtri principem, & patronum ſuum, quoad tibi uita ſuppeditabit, maximo cum gaudio, & animi iucunditate uidebit. Faxit Deus Opt. Max. ut longiſſimo tempore patria noſtra tua iſta incredibili bonitate ſapientiaq; perfruatur. Verum de ſenatus Romani Principis dignitate Plutarchus in P. Scipione Africano ſuperiore ſcribit in hunc modum; Principem ſenatus Africanum legerunt, quod

honoris genus ijs tantum deſerri conſueuit, qui auctoritatem & gloriam maximis in Remp. meritis præſtantiſſimisq; rebus geſtis eſſet antea conſecutus. Neminem autem in ſenatus Principis locum eligi ſolitum accepimus niſi qui uel ex cenſorijs uiris natu maximus eſſet, uel qui cum eſſet conſularis aut triumphalis ſenatui populoq; Romano gratiſſimus eſſe cenſeretur. Quod uero Cenſorum hoc officium ac munus eſſet, ut ſenatus principem eligerent T. Liuius Decadis tertiæ libro nono perſpicuè docet his uerbis; Cenſores interim Romæ M. Liuius, & C. Claudius ſenatum recitauerunt, princeps eorum delectus M. Fabius Maximus. interdum etiam honoris & amplitudinis gratia idem uir ſi ſe optimè geßiſſet, uerum, & tertium, & ſæpius à Cenſoribus cum luſtrum conderetur, in ſenatus principatu confirmabatur, quod idem Liuius ita declarat; Cenſores T. Quintius Flaminius, & M. Claudius Marcellus ſenatum perlegerunt, princeps in ſenatu tertiũ Lectus P. Scipio Africanus. Plutarchus in Paulo Aemilio ſcribit, à Paulo Aemilio cenſore principem in ſenatu lectum fuiſſe M. Aemyliũ Lepidum, qui quater antea iam ſenatus princeps fuerat. Hoc tamen rarißimè contingebat, & pauci (ſicut ait Virgilius) — quos æquus amauit

Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus

Decad. 3. li. 8.

Dijs

Dijs geniti potuêre. – quanti enim uiri eſt, ei præeſſe cõ ſilio, quod omnium ſanctiſſimum grauiſſimumq́ꝫ & re ue ra ſit, & ab omnibus habeatur? cum enim ſenatus aucto ritas Principibus etiam ipſis, & Regibus, atq́ꝫ Imperatoribus quid agendum, quid fugiendum ſit ſapientiſſimè iuſtiſſimæq́ꝫ præſcribat, quis non illum hominem tãquam numen aliquod ueneretur, qui principem in ſenatu locum obtineat? Quo magis atq́ꝫ magis ipſe mecum tuã ſæpius Paule Origoni ſingularem ac propè diuinam mentis altitudinem admiror, qui in hoc ſenatu noſtro Mediolanenſi, qui licet imperij amplitudine ueteri illi Romano ſenatui ſedat, fide tamen, & religione, & iuſtitia, & æquitate, & clementia, cæteriſq́ꝫ uirtutibus omnibus longe ſuperior atq́ꝫ præſtantior eſt, tanto cum omnium aſſenſu et approbatione. Caroli Quinti Imperatoris electione, uotis omnibus & ciuium noſtrorum & ſenatorum ſuffragantibus, principatum aſſecutus es. In quo tam æqua Lance cuncta diſpenſas, ut æquitatis & ſapientiæ tuæ noſtris oculis quotidie noua lux oboriatur. Sed ad Romanos redeo. Plinius unã Fabiorum familiam præter cæteras admiratur, in qua, quod nulli unquam antea contingerat, tres continui principes ſenatus fuerunt, M. Fabius Ambuſtus, Fabius Rutilianus filius Q. Fabius Gurges nepos.

De officio

De Officio Senatus.
CAP. XIII.

COgnita ſenatus auctoritate atq; poteſtate, nihil negocij eſt eiuſdem etiam officium cognoſcere, quod erat præcipuum in conſtituendo iure communi, ſtatuq; ciuitatis, in prouincijs decernendis, in eligendis Imperatoribus, in mandandis exercitibus, in legationibus mittendis, & admittendis, in legibus ferendis & abrogandis, in fœderibus faciendis, ſiquid agendum eſſet de bello, ſiquid de pace ſententiam ferre, ſupplicationes decernere, triumphos concedere, uel denegare. Conſilio deniq; ac ſapientia Remp. uniuerſam regere, atq; gubernare. nihil enim penitus in adminiſtranda Rep. gerendoq; imperio niſi patrum auctoritate, & ſenatus conſulto decerni poterat. Itaq; Cicero bonum ſenatorem publici conſilij auctorem & moderatorem iure optimo uocat. Idem Cicero tertio de Legibus libro tres leges ponit, quæ ad officium boni ſenatoris pertinent; Is ordo (inquit) uitio uacato, cæteris ſpecimen eſto, cauſas populi teneto. Cum enim primum omni uitio carere ſenatorem lex iubeat, ne ueniet quidem (ait) in eum ordinem quiſquam uitij particeps Nam apud ueteres Romanos erat ea ſeueritas, ut etiam minima quæq; uitia caſtigarent. quod ſi quiſpiam

K ſenator

ſenator uel exigua flagitij ſuſpicione contaminatus eſſe ui deretur, eum cenſores cum luſtrum conderent, & ſenatum perlegerent, à ſenatu reijcebant, uolebant enim (ut lex præcipit) ſenatorium ordinem probitatis & continētiæ cæteris uniuerſis ciuibus ſpecimen & exemplar eſſe. ut enim cupiditatibus principum, & uitijs infici ſolet tota ciuitas, ſic emendari, & corrigi continentia. Quare pernicioſius de Rep. merentur uitioſi principes, quod non ſolum uitia concipiunt ipſi, ſed ea infundunt in ciuitatem. nam qualeſcunq; ſummi ciuitatis uiri ſunt, talis etiam ciuitas eſſe ſolet. & quæcunq; mutatio morum in principibus exiſtit, eadem in populo ferè ſubſequitur. uerum enim illud eſt quod Iuuenalis ait;

Omne animi uitium tanto conſpectius in ſe.
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Hoc igitur inter officia ſenatoris primum eſſe lex iubet ut diligentiſſimè caueat ne uitam ſuam aliquo uitio commaculet, ſed omni penitus criminis ſuſpicione careat. Alterum ut cæteris ciuibus probitatis & integritatis ſpecimen ſit, & ita ſe publicè gerat, ut ne minimam quidem exemplo ſuo peccandi ciuibus occaſionem præbeat. Tertium, ut cauſas populi teneat. Eſt enim (ait Cicero) ſenatori neceſſarium noſſe Remp. idq; latè patet, quid habeat militum, quid ualeat ærario, quos ſocios habeat

beat, quos amicos, quos ſtipendiarios, qua quiſq; ſit lege, conditione, fœdere, tenere conſuetudinem decernendi, noſſe exempla maiorum, quod genus omne ſcientiæ diligentia memoriæ conſeruatur, ſine quo paratus eſſe ſenator nullo modo poteſt.

De Ratione legendi Senatus. CAP. XIIII.

SEd iam quærendum hoc loco mihi uidetur, quinam eſſent apud Romanos, qui ius & facultatem haberent ſenatores eligendi, principio quidem Reges ipſi ſenatum legebant, deinde Regibus exactis Conſules, tum hoc munus & officium ad Cenſores delatum eſt, qui quinto quoq; anno & eos, quos tanto honore dignos eſſe iudicarent, in ſenatum admitterent, & eos, qui aliquid offendiſſent, à ſenatu reijcerent. Interdum tamen etiam Dictatorem, & Triumuiros legendi ſenatus gratia creatos legimus. Ac primo quidem ciues tantum Romanos ſumma dignitate præditos, & amplis honoribus functos uel à Cenſoribus, uel à Dictatore, uel à Triumuiris, qui ius legendi ſenatus haberent, eligi ſolitos inuenimus, deinde per fauorem & gratiam ex equeſtri ordine minus etiam dignitum plebeij homines, qui gratioſi eſſent, & plurimum opibus ualerent, habita cenſus ratione,

ſæpe lecti fuerunt, T. Liuius auctor eſt, luctu publico
Lib. 9.3 *teſtatam Appij cenſuræ indignitatem, qui Libertinos homines in ſenatum allegerat. Succeſſu deinde temporis etiam exteræ nationes iura ſenatorum in urbe cœperunt adipiſci. Ac primi omnium Hedui Gallorum populi, qui ſe fratres Romanorũ eſſe prædicabãt, quòd à Troianis originem ducerent, quemadmodum etiam Romani, in ſenatum admiſſi ſunt, tum ex alijs etiam nationibus plurimi. Sed illud tamen ſemper obſeruatum eſt, ut, qui in ſenatum legebantur, prius equites eſſent Romani, & aliquos in urbe magiſtratu geſſiſſent. T. Liuius Decadis tertiæ libro ſecundo ſcribit, octoginta ſenatores, aut qui eos magiſtratus geſſiſſet, unde in ſenatum legi deberent, cum ſua uoluntate milites in legionibus facti eſſent, in cannenſi prælio fuiſſe interfectos, Idem Liuius poſtea tertio libro eiuſdem Decadis morem & conſuetudinem legendi ſenatus egregiè deſcribit, cum ait: patres poſt cãnenſem cladem, ſolitudinem curiæ, paucitatemq́ conuenientium ad publicum conſilium reſpexiſſe, quare Dictatorem (inquit) qui cenſor ante fuiſſet, uetuſtiſſimusq́ ex his, qui uiuerent, cenſorijs eſſet, creari placuit, qui ſenatum legeret, accirió C. Terentium conſulem ad Dictatorem dicendum iuſſerunt, qui cum ex Apulia relicto ibi præſidio magnis itineribus Romam rediſſet, nocte*

proxima

proxima (ut mos erat) M. Fabium Buteonem ex ſenatuſconſulto ſine Magiſtro equitum Dictatorem in ſex menſes dixit. is ubi cum lictoribus in Roſtra aſcendit, recitato uetere ſenatu, inde primum ad demortuorum locum legit, qui poſt L. Aemylium, & C. Flaminium Cenſores curulem magiſtratum cepiſſent, necdum in ſenatum lecti eſſent, ut quiſq; eorum ſenator primum creatus erat, tum legit, qui ædiles, tribuni, prætores, quæſtorésue fuerant, tum ex ijs, qui ſpolia ex Romano hoſte domi haberent, aut ciuicam coronam accepiſſent. Ita centum ſeptuaginta ſeptem cum ingenti approbatione omniũ in ſenatum lectis, extemplo ſe magiſtratu abdicauit. In his illud præter cætera animaduerſione dignum eſt, ſenatores multo ante creari ſolitos, quam in ſenatum legerentur. At uerò poſtquam oppreſſa libertas Romana fuit, ipſi Cæſares, quos uolebant, in ſenatum legebant, & Auguſtus quidem Cæſar (ut antea demonſtrauimus) ad priſtinum ſplendorem ſenatum reuocauit. ſed deinde ſubſequentes Imperatores pro libidine ſua nihili ſenatoriam maieſtatem facientes, iterum ordinem ſanctiſſimum inquinarunt: donec Veſpaſianus aliquod huic tãto malo remedium attulit. nam (ut Suetonius ſcribit) amplißimum ordinem exhauſtum uaria cæde, & ueteri negligentia contaminatum purgauit, & honeſtißimo quoq;

K 3 *Italicorum*

cum Marcelli ab liberti filio ſtirpe, Claudij patricij eiuſdẽ hominis hæreditatem gente ad ſe rediſſe dicerent? nonne in ea cauſa fuit oratoribus de toto ſtirpis & gentilitatis iure dicendum? Exiſtimant autem patricios illud ius habuiſſe, ut cum aliqua caduca eſſet hæreditas excluſo ærario cuiuslibet cognonimis ſui bona gentilicio iure ad ſe traherent. Ex quo facile poteſt intelligi, quæ eſſent hæreditates gentiliciæ, quibus (ut Suetonius ſcribit) Cæſarem Sylla multauit. nam in duodecim tabulis ea lex erat, ſi paterfamilias inteſtatus moritur familia pecuniaq; eius agnatorum gentiliumq; eſto. Nihil autem ad ſanguinis uinculum gentilitas pertinebat, ſed tantum ad nobilitatem & familiam. nam quicunq; exempli gratia ex Fabiorum gente fuiſſent inter ſe gentiles dicebantur, etiam ſi nullo uel cognationis, uel affinitatis ſanguine coniungerentur. unde Cicero primo Tuſculanarum Quæſtionum libro Seruium Tullium Romanorum Regem gentilem ſuum appellat, quod eodem nomine uocaretur. perinde quaſi Tulliorum familia ex qua natus erat ipſe Cicero gentilis ac patricia fuiſſet. Primo igitur in ipſa Romana ciuitate gentiles tantum inter ſe patricij, ſenatorumq; filij uocabantur. poſtea uerò extra ciuitatem gentiles etiam alia ſignificatione præſertim in iure ciuili dici cœpti ſunt, illi, qui Romano imperio ſubiecti

tecti non eſſent, quia non lege ciuili, ſed iure gentium uiuerent. In ſacris autẽ literis gentiles uocantur, qui Chriſtianæ legi non parent, qui etiam pagani nominantur, propterea quod non ſint Chriſti milites. nam in ciuili iure pagani dici ſolent ij, qui non militant, ſed in pagis ac uillis res ſuas agunt.

De Poteſtate atq; aucto=ritate Senatus. CAP. II.

MAximam uerò ſemper fuiſſe Romani Senatus poteſtatem atq; auctoritatem nemini profectò dubium eſſe poteſt: cum ſtatim ab initio Romulus (ut Dioniſius ſcribit) poſteaquam ſenatum ex centum illis patribus conſtituiſſet in eorum poteſtate eſſe uoluerit, ut omni de re, de qua Rex ipſe retuliſſet, inter ſe conſultarent, & quod eorum plurimis uiſum fuiſſet, id etiam Rex ipſe ſequeretur. quod non tantum in ciuitatis adminiſtratione ſed in ijs etiam quæ ad belli gerendi rationem pertinerent, diligenter obſeruari uoluit. Itaq; iuris omnis publici poteſtas, atq; auctoritas deinde penes ſenatum ſemper fuit. quamuis enim populus Romanus, aut Tribuni plebis aliquid forte decernerent, & leges aliquas ferrent, non tamen illę prius unquam ratæ habebantur, quàm ſenatus approbaſſet. Quin etiam ultra publici iuris admi- Lib.2.

I niſtratio

niſtrationem illa quatuor omnium grauiſsima atq; maxima ſemper ita ſenatus propria fuerunt, ut nunquam populus aut Tribuni plebis eis intercedere, uel adimere ſe-
I. *natui conati fuerint; Primum ut legati ex huius unius ordinis auctoritate legerentur, qui uel pacis eſſent interpretes, uel belli nuncij, uel Reip. curatores, uel prouincialium munerum miniſtri, uel deniq; rerum omnium quas ſenatus ipſe decreuiſſet libere legationes obirent. Alte-*
II. *rum, ut quibuſcunq; uellet prouincias adminiſtrandas demandaret, quæ tamen ſenatoribus tantum ipſis decerni ſolebant, ſiue conſulares eſſent, ſiue prætoriæ. nam ita Romani ueteres prouincias diſtinxerant, ut ex eis aliæ conſulares uel proconſulares, aliæ prætoriæ, uel proprætoriæ dicerentur. & conſulares quidem uel proconſulares illæ prouinciæ uocabantur, quæ tantum à conſulibus uel proconſulibus adminiſtrari ſolebant, qualis fuit Macedonia, Syria, Gallia, de quibus extat adhuc Luculentiſsima Ciceronis oratio habita in ſenatu, quæ de Prouincijs conſularibus inſcribitur. Prætoriæ uerò uel proprætoriæ dicebantur illæ prouinciæ, quas Prætores, uel proprætores adminiſtrabant, qualis Sicilia fuit, & Sardinia, & Hiſpaniæ, & aliæ nonnullæ. Senatus igitur hanc poteſtatem habebat, ut has omnes prouincias etiam iniuſſu populi decerneret, & Conſulibus atq; Prætoribus*

toribus in prouincias exeuntibus Legatos & Quæſtores daret. Quod ſi forte multi ſenatores atq; magiſtratus eandem prouinciam peterent, ſortes ducebantur, ne cuiquam fieri uideretur iniuria, ſi alter ei præferretur. atq; ita quæ cuiq; prouincia ſorte obtigiſſet, eam adminiſtrabat. Sæpe etiam ſenatus iuſſu Conſules ita prouincias ſortiebantur, ut quot eſſent decernendæ ſingulæ ſuo ordine proponerentur, deinde omnium conſularium ſi conſulares eſſent prouinciæ, uel prætoriorum ſi prætoriæ in urnam nomina cõijcerent, & cuius nomen primum exiſſet, ille in prouinciam primo loco propoſitam mitteretur, cuius ſecundum in ſecundam, atq; ita deinceps. Itaq; multi ſæpe etiam inuiti quorum ſortes exiſſent in prouincias ire cogebantur, niſi forte ſenatus aliter cenſuiſſet. de hac re Cicero primo ad Atticum libro ita ſcribit; Senatus decreuit, ut Conſules duas Gallias ſortirentur, delectus haberetur, uocationes ne ualerent, legati cum auctoritate mitterẽtur, qui adirent Galliæ ciuitates, darent operã ne hæ cũ Heluetijs ſe iũgerent. Legati ſunt Q. Metellus Creticus, et L. Flaccus, et τὸ ἐπὶ φακῆ μύρον, Lẽtulus Clodiæ filius. atq; hoc loco illud nõ queo præterire, ꝙ, cũ de conſularibus mea prima ſors exiſſet, una uoce ſenatus frequẽs retinendũ me in urbe cẽſuit. hoc idẽ poſt me Põpeio accidit. ut nos duo quaſi pignora Reip. retineri uideremur.

III *Tertium, ut Imperatores ad bella gerenda, quos idoneos eſſe cenſeret, eos diligeret, atq; etiam extra ordinem in prouincias mitteret, niſi forte ſenatorum inter ſe ſententiæ diſcreparent, tunc enim ad populum prouocabant, & quem populus aliquo Tribuno plebis legem ac rogationem ferente Imperatorem depopoſciſſet, eum ſenatus dabat, & auctoritate ſua confirmabat. quod ſatis conſtat ex lege Manilij, quam Cicero politiſſima illa Oratione, qua Cn. Pompeij laudes amplexus eſt, populo Romano ſuaſit, ut Pompeius ad bellum contra Mithridatem gerendum mitteretur.*
IV. *Quartum, ut ærarij diſpenſationem haberet, et pecunias publicas prout Reipub. neceſſitas poſtulare uideretur arbitrio ſuo erogaret. Itaq; ſenatus & ſtipendia militibus, & uiatica legatis, & Imperatoribus ſumptus ex ærario depromebat. nam Quæſtores & urbani, & prouinciales pecuniæ publicæ rationes ad ſenatum referebant, & uectigalia prouinciarum, pecuniasq; ex manubijs in ærarium deferri curabãt. Erat autem Romanum ærarium in arce munitiſſima Capitolij, in æde Saturni conſtitutum. ubi non tantum pecuniæ publicæ, ſed etiam leges, & ſenatuſconſulta, & acta omnia publica diligentiſſime ſeruabantur. Ædem enim Saturni potiſſimum ad hæc officia delegerant, quoniam Saturni tempore nullam in hominibus neque*

que auariciam, neq; improbitatẽ fuiſſe memoriæ proditũ eſt. In eiuſdem templi parte intima alterum erat ærarium, quod ſanctius dicebatur, in eo magna pecuniæ uis prorſus intacta (quod ait Liuius) ad ultimos Reip. caſus cuſtodiebatur. hæc omnia Cicero breuiter attingit in ea oratione, quam in Vatinium habuit, qui ſenatus poteſtatem & auctoritatem labefactare conatus fuerat. ſic enim ait; Ne hæc quidem ſenatui relinquebas, quæ nemo unquã ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legerentur? adeo ne tibi ſordidum conſilium publicum uiſum eſt? adeo afflictus ſenatus ut non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici conſilij auctores, non miniſtros muneris prouincialis ſenatus more maiorum deligere poſſet? eripueras ſenatui prouinciæ decernendæ poteſtatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarij diſpenſationem, quæ nunquam ſibi populus Romanus appetiuit, qui nunquam ante ſummi cõſilij gubernationem auferre conatus eſt. Ex his intelligi facile poteſt, quanta eſſet, & quam longè lateq; pateret ſenatus auctoritas. Nihil enim omnino quod alicuius eſſe momenti uideretur in Rep. ſine auctoritate ſenatus agi poterat: & ſiquid eſſet actum, ab ipſo ſenatu reſcindebatur. Sed quamuis tam ingens eſſet huius ordinis poteſtas, nihil tamen de ciuibus Romanis iniuſſu populi decernere poterat, quod Lib.27.

Decad. 3. li. 6. *ita Liuius atteſtatu, ubi Attilium Regulum loquentem facit; Per ſenatum agi de Campanis, qui ciues Romani ſunt, iniuſſu populi non uideo poſſe.*

De Principe Senatus.

CAP. XII.

HVius tam uenerandi conſilij princeps non perpetuus aliquis erat, ſed quinto quoq; anno per Cenſores unus eligebatur è ſenatorum numero, qui iam ampliſſimis honoribus, & rerum geſtarum gloria magnopere floruiſſet, atq; omnium iuſtiſſimus & optimus haberetur. Qualem te Princeps integerrime ſanctiſſimeq; Paule Origoni ciuitas noſtra iure optimo ueneratur, hoc ſaltem uno Romana ciuitate felicior, quod nequaquam eo timore premitur, ut poſt quintum annum ſicut apud Romanos fieri conſueuerat, ab iſto principatu remouearis, ſed te certum ac ſtabilem ſenatus noſtri principem, & patronum ſuum, quoad tibi uita ſuppeditabit, maximo cum gaudio, & animi iucunditate uidebit. Faxit Deus Opt. Max. ut longiſſimo tempore patria noſtra tua iſta incredibili bonitate ſapientiaq; perfruatur. Verum de ſenatus Romani Principis dignitate Plutarchus in P. Scipione Africano ſuperiore ſcribit in hunc modum; Principem ſenatus Africanum legerunt, quod

honoris genus ijs tantum deferri conſueuit, qui auctoritatem & gloriam maximis in Remp. meritis præſtantiſſimisq; rebus geſtis eſſet antea conſecutus. Neminem autem in ſenatus Principis locum eligi ſolitum accepimus niſi qui uel ex cenſorijs uiris natu maximus eſſet, uel qui cum eſſet conſularis aut triumphalis ſenatui populoq; Romano gratiſſimus eſſe cenſeretur. Quod uero Cenſorum hoc officium ac munus eſſet, ut ſenatus principem eligerent T. Liuius Decadis tertiæ libro nono perſpicuè docet his uerbis; Cenſores interim Romæ M. Liuius, & C. Claudius ſenatum recitauerunt, princeps eorum delectus M. Fabius Maximus. interdum etiam honoris & amplitudinis gratia idem uir ſi ſe optimè geſſiſſet, uerum, & tertium, & ſæpius à Cenſoribus cum luſtrum conderetur, in ſenatus principatu confirmabatur, quod idem Liuius ita declarat; Cenſores T. Quintius Flaminius, & M. Claudius Marcellus ſenatum perlegerunt, princeps in ſenatu tertiū Lectus P. Scipio Africanus. Plutarchus in Paulo Aemilio ſcribit, à Paulo Aemilio cenſore principem in ſenatu lectum fuiſſe M. Aemyliū Lepidum, qui quater antea iam ſenatus princeps fuerat. Hoc tamen rariſſimè contingebat, & pauci (ſicut ait Virgilius) – quos æquus amauit Decad. 3. li. 8.

Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus

Dijs

Dijs geniti potuêre. – quanti enim uiri eſt,ei præeſſe cõſilio, quod omnium ſanctiſſimum grauiſſimumq; & re uera ſit, & ab omnibus habeatur? cum enim ſenatus auctoritas Principibus etiam ipſis, & Regibus , atq; Imperatoribus quid agendum,quid fugiendum ſit ſapientiſſimè iuſtiſſimæq; præſcribat, quis non illum hominem tãquam numen aliquod ueneretur , qui principem in ſenatu locum obtineat? Quo magis atq; magis ipſe mecum tuã ſæpius Paule Origoni ſingularem ac propè diuinam mentis altitudinem admiror , qui in hoc ſenatu noſtro Mediolanenſi, qui licet imperij amplitudine ueteri illi Romano ſenatui ſedat, fide tamen , & religione,& iuſtitia , & æquitate, & clementia, cæteriſq; uirtutibus omnibus longe ſuperior atq; præſtantior eſt, tanto cum omnium aſſenſu et approbatione. Caroli Quinti Imperatoris electione, uotis omnibus & ciuium noſtrorum & ſenatorum ſuffragantibus , principatum aſſecutus es . In quo tam æqua Lance cuncta diſpenſas,ut æquitatis & ſapientiæ tuæ noſtris oculis quotidie noua lux oboriatur . Sed ad Romanos redeo. Plinius unã Fabiorum familiam præter cæteras admiratur, in qua, quod nulli unquam antea contingerat,tres continui principes ſenatus fuerunt,M. Fabius Ambuſtus , Fabius Rutilianus filius Q. Fabius Gurges nepos.

De officio

De Officio Senatus.

CAP. XIII.

COgnita ſenatus auctoritate atq; poteſtate, nihil negocij eſt eiuſdem etiam officium cognoſcere, quod erat præcipuum in conſtituendo iure communi, ſtatuq; ciuitatis, in prouincijs decernendis, in eligendis Imperatoribus, in mandandis exercitibus, in legationibus mittendis, & admittendis, in legibus ferendis & abrogandis, in fœderibus faciendis, ſiquid agendum eſſet de bello, ſiquid de pace ſententiam ferre, ſupplicationes decernere, triumphos concedere, uel denegare. Conſilio deniq; ac ſapientia Remp. uniuerſam regere, atq; gubernare. nihil enim penitus in adminiſtranda Rep. gerendoq; imperio niſi patrum auctoritate, & ſenatus conſulto decerni poterat. Itaq; Cicero bonum ſenatorem publici conſilij auctorem & moderatorem iure optimo uocat. Idem Cicero tertio de Legibus libro tres leges ponit, quæ ad officium boni ſenatoris pertinent; Is ordo (inquit) uitio uacato, cæteris ſpecimen eſto, cauſas populi teneto. Cum enim primum omni uitio carere ſenatorem lex iubeat, ne ueniet quidem (ait) in eum ordinem quiſquam uitij particeps Nam apud ueteres Romanos erat ea ſeueritas, ut etiam minima quæq; uitia caſtigarent. quod ſi quiſpiam

K ſenator

ſenator uel exigua flagitij ſuſpicione contaminatus eſſe ui deretur, eum cenſores cum luſtrum conderent, & ſenatum perlegerent, à ſenatu reijcebant, uolebant enim (ut lex præcipit) ſenatorium ordinem probitatis & continẽtiæ cæteris uniuerſis ciuibus ſpecimen & exemplar eſſe. ut enim cupiditatibus principum, & uitijs infici ſolet tota ciuitas, ſic emendari, & corrigi continentia. Quare perniciofius de Rep. merentur uitioſi principes, quod non ſolum uitia concipiunt ipſi, ſed ea infundunt in ciuitatem. nam qualeſcunq; ſummi ciuitatis uiri ſunt, talis etiam ciuitas eſſe ſolet. & quæcunq; mutatio morum in principibus exiſtit, eadem in populo ferè ſubſequitur. uerum enim illud eſt quod Iuuenalis ait;

Omne animi uitium tanto conſpectius in ſe.
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Hoc igitur inter officia ſenatoris primum eſſe lex iubet ut diligentiſſimè caueat ne uitam ſuam aliquo uitio commaculet, ſed omni penitus criminis ſuſpicione careat. Alterum ut cæteris ciuibus probitatis & integritatis ſpecimen ſit, & ita ſe publicè gerat, ut ne minimam quidem exemplo ſuo peccandi ciuibus occaſionem præbeat. Tertium, ut cauſas populi teneat. Eſt enim (ait Cicero) ſenatori neceſſarium noſſe Remp. idq; latè patet, quid habeat militum, quid ualeat ærario, quos ſocios habeat

beat, quos amicos, quos ſtipendiarios, qua quiſq; ſit lege, conditione, fœdere, tenere conſuetudinem decernendi, noſſe exempla maiorum, quod genus omne ſcientiæ diligentia memoriæ conſeruatur, ſine quo paratus eſſe ſenator nullo modo poteſt.

De Ratione legendi Senatus. CAP. XIIII.

SEd iam quærendum hoc loco mihi uidetur, quinam eſſent apud Romanos, qui ius & facultatem haberent ſenatores eligendi, principio quidem Reges ipſi ſenatum legebant, deinde Regibus exactis Conſules, tum hoc munus & officium ad Cenſores delatum eſt, qui quinto quoq; anno & eos, quos tanto honore dignos eſſe iudicarent, in ſenatum admitterent, & eos, qui aliquid offendiſſent, à ſenatu reijcerent. Interdum tamen etiam Dictatorem, & Triumuiros legendi ſenatus gratia creatos legimus. Ac primo quidem ciues tantum Romanos ſumma dignitate præditos, & amplis honoribus functos uel à Cenſoribus, uel à Dictatore, uel à Triumuiris, qui ius legendi ſenatus haberent, eligi ſolitos inuenimus, deinde per fauorem & gratiam ex equeſtri ordine minus etiam dignitum plebeij homines, qui gratioſi eſſent, & plurimum opibus ualerent, habita cenſus ratione,

proxima (ut mos erat) M. Fabium Buteonem ex ſenatuſconſulto ſine Magiſtro equitum Dictatorem in ſex menſes dixit. is ubi cum lictoribus in Roſtra aſcendit, recitato uetere ſenatu, inde primum ad demortuorum locum legit, qui poſt L. Aemylium, & C. Flaminium Cenſores curulem magiſtratum cepiſſent, necdum in ſenatum lecti eſſent, ut quiſq; eorum ſenator primum creatus erat, tum legit, qui ædiles, tribuni, prætores, quæſtorésue fuerant, tum ex ijs, qui ſpolia ex Romano hoſte domi haberent, aut ciuicam coronam accepiſſent. Ita centum ſeptuaginta ſeptem cum ingenti approbatione omniũ in ſenatum lectis, extemplo ſe magiſtratu abdicauit. In his illud præter cætera animaduerſione dignum eſt, ſenatores multo ante creari ſolitos, quam in ſenatum legerentur. At uerò poſtquam oppreſſa libertas Romana fuit, ipſi Cæſares, quos uolebant, in ſenatum legebant, & Auguſtus quidem Cæſar (ut antea demonſtrauimus) ad priſtinum ſplendorem ſenatum reuocauit. ſed deinde ſubſequentes Imperatores pro libidine ſua nihili ſenatoriam maieſtatem facientes, iterum ordinem ſanctiſſimum inquinarunt: donec Veſpaſianus aliquod huic tã to malo remedium attulit. nam (ut Suetonius ſcribit) ampliſſimum ordinem exhauſtum uaria cæde, & ueteri negligentia contaminatum purgauit, & honeſtiſſimo quoq;

Italicorum, & prouincialium allecto ſuppleuit. Adrianus Imperator non niſi ſpectata uirtute, atq; nobilitate uiros unquam in ſenatum legit, & cum Arcennium ex præfecto prætorij ſenatorem faceret, dixit ſe nihil amplius aut maius habere, quod in eum conferret.

De Habendo, vel cogendo Senatu. CAP. XV.

NVnc uidendum eſt, qui congregandi ſenatus, & conſulendi poteſtatem haberent. neq; enim cuiuslibet magiſtratus hoc erat officium. neq; perpetuo facile ſenatus haberi poterat. M. Varro in literis, quas ad Oppianum dedit, quæ ſunt in libro Epiſtolicarum Quæſtionum quarto (ſicuti Gellius teſtatur) primum ponit, qui fuerint, per quos more maiorum ſenatus haberi ſoleret, eosq; nominat, Dictatores, Conſules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum urbis, neq; alij, præter hos ius fuiſſe dicit, facere ſenatuſconſultum: quotiesq; uſu ueniſſet, ut omnes iſti magiſtratus eodem tempore Romæ eſſent, tum quo ſupra ordine ſcripti ſunt, qui eorũ prior alijs eſſet, ei potiſſimũ ſenatũ cõſulendi ius fuiſſe. Addit deinde extraordinario iure Tribunos quoq; militares, qui pro Conſulibus fuiſſent, item Decêuiros, quibus imperium conſulare tum eſſet, item Triumuiros

uiros Reip. cōſtituendæ gratia creatos ius conſulendi ſenatum habuiſſe. Cicero tertio de Legibus libro ſenatori tria fuiſſe iuſſa ſcribit: primum ut uocatus adeſſet, nam grauitatem res habet, cum frequens ordo eſt. Alterum ut loco ſententiam diceret, hoc eſt cum rogatus eſſet ab eo, qui conſulendi poteſtatem haberet. Tertium, ut modo uteretur in dicendo, ne eſſet infinitus: nam breuitas non modo ſenatoris, ſed etiam oratoris magna laus eſt in ſententia. Ponit etiam ibidem hanc legem; Senatori qui necaderit, aut cauſa, aut culpa eſto. pignus enim capiebatur, & multa irrogabatur ſenatori, qui quo tempore debebat, in ſenatum non ueniſſet. Cicero prima Philippica, Quid erat cauſæ, cur in ſenatum Heſterno die tam acerbè cogerer? ſolus ne aberam? an non ſæpe minus frequenter fuiſtis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? item, Quis autem unquam tanto damno ſenatorem coëgit? aut quid eſt ultra pignus aut multam? Sed tamen qui ſexageſimum annum exceſſiſſent ſenatores, inuiti ut uenirent, cogi non poterant: quamuis boni ſenatoris ſemper habitum fuerit in ſenatum frequenter uenire. Legimus Catones ambos, quamuis ualde ſenes eſſent, tamen in ſenatum aſsiduè uenire ſolitos. Duabus autem de cauſis cogi non poterant ſenatores ad ueniendum ſi noluiſſent,

primo

ferrent, totam Remp. ſum complexus. Diebus uerò feſtis, & comitialibus, & ludis publicis ſenatus cogi non ſolebat. ſic enim ad Quintum fratrem Cicero ſcribit; conſecuti ſunt dies comitiales per quos ſenatus haberi non poterat. Quoties autem ſenatus habebatur uel legitimus, uel indictus dicebatur, ut Iulius Capitolinus in Gordianis, Non legitimo (inquit) ſed indicto ſenatus die Conſul iam domi conuentus. Suetonius in Auguſto, ſanxit ne pluſquam bis in menſe legitimus ſenatus ageretur Calendis, & Idibus. Spartianus in Adriano, ſenatui legitimo, cum in urbe eſſet, uel iuxta urbem ſemper interfuit. Indictus ſenatus uel edictus tunc uocabatur cum propter occurrentia negocia præter conſuetudinem indicebatur. ut Suetonius in Cæſare. Poſtquã Senatus Idibus Martijs in Pompeij curiam edictus eſt. Qui uerò ſenatum habiturus eſſet, prius hoſtiam immolare, auſpiciumq; capere conſueuerat. Auguſtus Cæſar inſtituit, ut quiſq; ſenator cum in curiam ingreſſus fuiſſet, antequam conſideret, thure ac mero ſupplicaret apud aram eius Dei, in cuius templo ſenatus haberetur.

De Loco Habendi Senatus. CAP. XVI.

L At

AT uero quo maior eſſet in decernendis rebus ſanctitas atq; religio, tantum in locis per augures conſtitutis, quæ templa uocabantur, haberi ſenatus poterat. ſic enim quaſi in conſpectu Deorum immortalium conſtituti ſenatores, cum ſententias dicerent, maiori cum reuerentia quid agẽdum eſſet in Rep. ſine ulla fraude aut malicia proferebant. Is autem locus quicunq; fuiſſet, in quo ſenatus habebatur, à publicarum rerum cura curia uocabatur. Cicero libro de Finibus tertio, de M. Catone poſteriore uerba faciens ait, eum ſcientiæ tam auidum fuiſſe ut etiam in ipſa curia legere ſoleret, dum ſenatus cogeretur. Multas autem curias, in quibus haberetur ſenatus, Romæ fuiſſe legimus. nam in curia etiam Hoſtilia, Pompeia, Iulia cum eſſent antea loca profana, templa fuerunt ab Auguribus conſtituta, ut in eis ſenatuſconſulta iuſta ac legitima fieri poſſent. non tamen omnes ædes ſacræ templa dicebantur, ut M. Varro teſtatur, ſed tantum illæ, quæ per Augures eſſent auſpicato conſecratæ. uarijs autem in templis congregari ſenatus conſueuerat, quod ex antiquis ſcriptoribus haud difficulter intelligi poteſt, ut in Capitolio, in æde Iouis ſtatoris, in æde Caſtoris, in Apollinis æde, in æde Telluris, in æde Concordiæ, in æde Bellonæ, & denique in ædibus omnibus augurato conduis, quæ templa dicebantur.

bantur. Cicero pro P. Sylla, cum in Capitolium nos ſenatum conuocauiſſemus. idem in Catone maiore, Senatum in ædem Iouis ſtatoris uocaui, rem omnem ad Patres con. retuli. Idem Tertia in Verrem Actione, auſum eſſe in æde Caſtoris celeberrimo, clariſsimoq́ monimento, quod templum in oculis, quotidianoq́ aſpectu populi Romani eſt poſitum, quo ſæpenumero ſenatus conuocatur, quo maximarum rerum frequentiſsimè quotidie aduocationes fiunt, in eo loco, in ſermone hominum audaciæ ſuæ monimentũ æternum relinquere. Cælius lib. Epiſtolarũ octauo, ſed cum ſenatus habitus eſſet ad Apollinis, idẽ, in æde Apollinis ſcribendo affuerunt. Cicero prima Philippica, unum illum diem quo in æde Telluris ſenatus fuit, Lãpridius cum ſenatus frequens in curiã, hoc eſt in ædem Concordiæ, templum inauguratum cõueniſſet. in æde uero Bellonæ extra urbem ſenatus cogebatur, cum de triumpho aliquo eſſet agendum, aut cum exterarum gentium legati eſſent audiendi, quos in urbem ingredi nolebant T. Liuius Decadis quintæ libro quinto ſic ait; M. Popilius conſul Romã rediјt ſenatusq́ ex tẽplo in ædem Bellonæ eſt uocatus. Senaculum etiam dicebatur locus ubi ſenatus haberetur, et olim apud Romanos tria tantũ fuêre ſenacula, ſicuti Feſtus tradit, poſtea diuerſis temporibus uariјs in locis (ut diximus) ſena-

quamuis uarijs in locis cogeretur ſenatus, nuſquam tamen niſi in locis augurato conductis, hoc eſt in templis, ut initio diximus, eum haberi licebat: niſi fortaſſe prodigium aliquod accidiſſet. nã (ut ait Plinius) Eſt frequens in prodigijs priſcorum bouem locutum, quo nunciato ſenatum ſub diuo haberi ſolitum. Li.8.ca.45.

De Tempore Habendi Senatus. CAP. XVII.

QVid? quod aliquid nocturno tempore decernere nefas eſſe iudicabant? uolebant enim quicquid ageretur ab hoc ampliſſimo ſanctiſſimoq; ordine, id orto iam Sole, & clara luce fieri, ſine ulla fraudis, aut doli ſuſpicione, ſine timore, ſine odio aut beneuolentia; liberè ſecuroq; animo, quod e Rep. uideretur eſſe, conſtituere. neq; ullas omnino ſuis ſententijs, & ſenatuſconſultis latebras quærere. Quamobrem quod ante ſolis exortum, aut poſt eius occaſum à ſenatu decretũ fuiſſet, id M. Varro nullius fuiſſe ponderis, nullius auctoritatis ac momenti ſcribit, atq; hoc cenſorum munus fuiſſe, ut diligentiſſime uiderent, per quos, & quo tempore factum eſſet ſenatuſconſultum: ut nullum omnino ratum eſſe paterentur, niſi quod ab ijs eſſet factum, qui poteſtatem haberent, & eo tempore, quo leges, & inſtituta Romanorum fieri permittebant. A. Gellius li. 14. cap 7.

liqua, uacabat prȩterea ſenatus ab Idibus ſext. per tres ferè menſes ad Nouembrem uſq; menſem, quod oſtendit Suetonius in Auguſto.

De Rogandis ſententiis. CAP. XVIII.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

QVI Senatum congregabant, iidem etiam de rebus, quȩ ad Senatum referrentur, ſententias rogare ſolebant. ſed mos rogandi ſententiam non ſemper unus atque idem fuit. uerum pro eorum arbitrio, qui coëgiſſent conſulendi gratia ſenatores frequenter uariari ſolitus eſt. Atq; ab initio quidem fuit ea conſuetudo, ut qui priores in ſenatum à cenſoribus lecti fuiſſent, ij priore etiam loco rogati ſententiam dicerent. interdum ȩtatis ratio habita fuit, ut quo quiſq; natu grandior eſſet, eo prior ſententiam rogaretur. quod libro de Senectute Cicero teſtatur. ſȩpe etiam qui deſignati conſules erant, primi rogabantur quod Salluſtius in Catilinȩ coniuratione ſic oſtendit; Tunc D. Iunius Syllanus, primus ſententiam rogatus, quod eo tempore conſul deſignatus erat, uſu deinde factum eſt, ut in arbitrio conſulis eſſet, quem primum rogare uellet, quem ſecundum, quem tertium. non tamen alium quam conſularẽ uirũ primo loco rogari fas eſſe cẽſebãt. C. Cȩſar in cõſulatu,

quem

quem cum Bibulo geſsit, tres extra ordinem rogaſſe dicitur, M. Craſſum, Cn. Pompeium, & M. Catonem, ſed poſtquam filiam ſuam in matrimonium Pompeio dedit. eum deinde ſemper primo loco rogare cæpit, cum antea M. Craſſum rogare conſueuiſſet. Idem Cæſar conſul (ut Atteius Capito ſcriptum reliquit) M. Catonem ſententiam rogauit, Cato rem, quæ conſulebatur, quoniam nõ è Rep. uidebatur, perfici nolebat, eius rei gratia ducẽdæ, longa oratione utebatur, eximebatq́ dicendo diem. erat enim ius ſenatori, ut ſententiam rogatus, diceret ante quicquid uellet de alia re, & quoad uellet. Cæſar conſul uiatorem uocauit, eumq́ cum finem nõ faceret, prehendi loquentem & in carcerem duci iuſsit, ſenatus conſurrexit, & proſequebatur Catonem in carcerem. hac inuidia facta Cæſar deſtitit, & mitti Catonem iuſsit. Dionyſius Halicarnaſæus libro ſeptimo tradit morem fuiſſe Romanis, ut ſenatores natu maximi primo loco ſententiam dicerent, deinde qui media ætate eſſent. poſtremo iuuenes. hanc autem conſuetudinem, ut ſeniores priore loco uerba facerent antiquiſsimam fuiſſe declarat Homerus cũ multis alijs in locis, tum odyſſeæ libro ſecundo, ubi de ſene quodam Aegyptio ſic ait, ut nos uertimus.

Ante alios cœpit ſic fari Aegyptius heros

Qui

Qui tum curuus erat ſenio, tum plurima norat. Cicero primo libro ad Atticum ſubiraſci uidetur, quod à M. Piſone Conſule primus ipſe non eſſet rogatus ſententiam, ſic enim ait; Primum igitur ſcito, primum me non eſſe rogatum ſententiam, præpoſitumq; eſſe nobis pacificatorem Allobrogum, idq; ad murmurante ſenatu, neq; me inuito eſſe factum. ſum enim & ab obſeruando homine peruerſo liber, & ad dignitatem in Rep. retinendam contra illius uoluntatem ſolutus. & ille ſecundus in dicendo locus, habet auctoritatem penè principis. & uoluntatem non nimis deuinctam beneficio conſulis. T. Liuius primo libro ponit formam interrogandi ſenatum de bello faciendo, qua priſci Romani utebantur, ubi loquitur de Anco Martio Romanorũ Rege, ſic enim ait; Confeſtim Rex ex his fermè uerbis patres conſulebat; Quarum rerum, litium, cauſarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato priſcorum Latinorum, hominibusq; priſcis Latinis, quas res nec dederunt, nec ſoluerunt, nec fecerunt quas res dari, fieri, ſolui oportuit, dic (inquit ei, quem primum ſententiam rogabat) quid cenſes? tum ille. Puro pioq; duello quærendas cenſeo, itaq; conſentio, conſciſcoq;. Inde ordine alij rogabantur. quandoq; pars maior eorum, qui aderant, in eandem ſententiam ibat, bellum erat con-

ut inter Achillem & Agamemnon litem componeret. ſic igitur etiam Romani patres, quamuis eſſent conſulares, & triumphales rogati ſententiam ſurgebant, & ſtantes orationem habebant, quod ſi quis forte non rogatus, aliquid in ſenatu dicere uoluiſſet, prius eum à conſule, uel ab eo, qui ſenatum coëgerat, ueniam petere oportebat. quæ tamen non concedebatur, niſi poſtquam rogati eſſent illi, qui priorem dicendi locum haberent. nam primus locus ſententiæ dicendæ conſularis erat, ſecũdus prætorius, tertius ædilitius, quartus quæſtorius. Itaq; primũ rogabatur illi, qui cõſules fuiſſent, deinde qui prætores, tũ qui ædiles atq; ita deinceps. Cicero quinta Philippica ſic decernit; ob eas cauſas ſenatui placere C. Cæſarẽ C. F. Põt. propr. ſenatorẽ eſſe, ſentẽtiã loco prætorio dicere.

De Sententia diuidenda.

CAP. XIX.

QVotieſcunq; ſenator aliquis in dicenda ſententia duas pluresue res cõplecteretur (ut ait Aſconius) ſi nõ omnes hæ res probarentur, poſtulari ſolebat, ut ſententia diuideretur, ideſt ut de ſingulis rebus ſeorſum referretur, quò pars una ſi uiſum fuiſſet, repudiaretur, altera reciperetur. Cicero pro Milone; q; ſi per furioſum illum Tribunũ ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet,

nouam quæſtionem nunc nullam haberemus, decernebat enim ut ueteribus legibus tantũmodo extra ordinem quæreretur. Diuiſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo, nihil enim neceſſe eſt, me omnium flagitia proferre, ſic reliqua auctoritas ſenatus empta interceſſione ſublata eſt. quibus uerbis intelligitur id, quod decernebat ſenatus de P. Clodij cæde, duas res complexurum fuiſſe, unam ut quæreretur ueteribus legibus, alteram ut extra ordinẽ. atq; ita fuiſſe diuiſum, ut prior pars repudiaretur, id eſt, ut non quæreretur ueteribus legibus, ſed noua quæſtio fieret, altera pars reciperetur, hoc eſt, ut extra ordinem quæreretur. Plinius in Epiſtolis, illud etiam mihi permirum uidebatur, eum quidem qui libertos relegandos, ſeruos ſupplicio afficiendos cenſuiſſet, coactum eſſe diuidere ſententiam. hoc eſt, ut ſeorſum de Libertis & ſeorſum de ſeruis referret. Cicero primo Epiſtolarum Poſtulatum eſt, ut Bibuli ſententia diuideretur, quatenus de religione dicebat, ei rei, quia iam obſiſti non poterat, Bibulo aſſenſum eſt, de tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. Nam ſententia Bibuli ſenatoris duas res complectebatur: unam ut Rex Aegypti Ptolemæus in regnum ſuum ſine exercitu reduceretur, quod ex libris Sybillinis præcipi uidebatur; alterum, ut tres legati regem reducerent. Poſtulatum igitur eſt, ut ea ſententia

diuide

diuideretur: atq; ita in priori parte ſententiæ (inquit Ci cero) Bibulo aſſenſum eſt, quia cum religione conueniebat, quæ tollebat exercitum: & hæc res frequenti ſenatui placebat. in altera parte eadem Bibuli ſententia fuit improbata: quia ſenatui non placuit, ut tres legati regē reducerent. Nam quoties alicui rei ſenatus non aſſentiebatur, dicebatur. Ire in alia omnia; ut Epiſtolarum libro decimo ad Plancum ſcribens Cicero; Eum ſenatus reliquit, & in alia omnia diſceßit. Publicus enim miniſter, cum per diſceßionem ſenatuſconſultum erat faciendum ita ſenatui uoce præibat; Qui hoc cenſetis illuc trāſite, qui alia omnia, in hanc partem. dicebat autem in alia omnia, potius quā in contraria boni ominis cauſa, ut Feſtus auctor eſt, cuius ſunt hæc uerba; Qui hoc cenſetis illuc tranſite, qui alia omnia, in hanc partem, his uerbis præit ominis uidelicet cauſa, ne dicat, qui non cenſetis. Inde factum eſt ut, ire in alia omnia, idem ſignificet, quod diſſentire, & alicuius ſententiam improbare. quod præter Ciceronem etiā A. Hirtius circa finem octaui libri de bello Gallico ſic uſurpat; Diſceßionem faciente Marcello, ſenatus frequens in alia omnia tranſijt. hoc eſt, alia potius omnia probauit, quam quæ Marcel lus uolebat.

De Senatuſconſultis.

CAP. XX.

SEd nullum unquam maius ingeniorum theatrum fuiſſe certum atq; exploratum eſt, quam antiquus ille ſenatus Romanus fuerit: ubi de maximis & grauißimis rebus, non ad unius tantum urbis, aut regionis adminiſtrationem pertinentibus, ſed ad totius pene terrarum orbis frequenter agebatur. Ibi mẽtis acumen, & ingenij praeſtantia maximè lucebat, ibi ſententiam rogatorum in reſpondendo ac decernendo perſpicuè prudentia ſapientiaq; uidebatur, ibi tanquam in ſpeculo quodam lucidißimo cuiuſq; mens, animus, uoluntas, cupiditas apertè conſpiciebatur. liberum enim erat, & conceſſum omnibus ſuo loco, quid de Rep ſentirent, etiam contra omnium aliorũ ſententias enunciare. multi etiam eam habebant poteſtatem, ut intercederent, ne ſenatuſconſulta fierent. Quare, quæ tandem ſenatuſconſulta perſcribebantur, & aſſeruabantur, ea non aliter atq; ſacroſanctæ leges habebantur. Tribus autem modis obſeruauimus ſenatuſconſulta confirmari, atq; approbari ſolita; hoc eſt, uel per ſententiæ dictionem, uel per diſceßionem, uel per manus porrectionem, quod Vopiſcus de Aureliano loquens ita oſtendit; Deinde alijs manum porrigentibus, alijs pedibus

pedibus in ſententiam euntibus, pleriſq; uerbo conſentientibus, conditum eſt ſenatuſconſultum. Illud etiam ſæpe fieri ſolebat, ut cum de re aliqua grauiſſima ſenatus erat futurus multi ſenatores domi ſententias ſuas ſcriberent, quas deinde in ſenatu de ſcripto recitarent. quod Cicero libro Epiſtolarum decimo ſcribens ad Plancum ita confirmat; Id ex ipſo ſenatuſconſulto poteris cognoſcere. ita enim eſt perſcriptum, ut à me de ſcripto dicta ſententia eſt, quam ſenatus frequens ſecutus eſt ſummo ſtudio. Nonnunquam etiam ſemel facta & confirmata ſenatuſconſulta delebantur, & abrogabantur, quæ quidem abrogatio, dicebatur inductio ſenatuſconſulti, propterea quòd inducto in ceram aut membranam ſtylo, deleretur. Cicero primo ad Atticum libro, inducendi ſenatuſconſulti maturitas nondum eſt: quod neque ſunt, qui querantur; & multi partim maleuolentia, partim opinione æquitatis delectantur. Suetonius in Caſare, Ampliſsimis uerbis collaudatum integrum reſtituit; inducto priori decreto. ſic etiam inducere locationem, pro eo, quod eſt delere; ueteres dicebant. Cicero ad Atticum primo libro; Aſiani, qui de Cenſoribus conduxerunt, queſti ſunt in Senatu, ſe cupiditate prolapſos nimium magno conduxiſſe, ut induceretur locatio poſtulauerunt. M. Varro ſcribit, Senatuſconſulta fieri

duobus

duobus modis, aut per diſceßionem ſi conſentiretur; aut ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſententias exquiſitas. ſingulos autem (ait) debere conſuli gradatim. Quo ex Varronis loco apparet tertius ille modus, manum porrigendi, de quo Vopiſcus ait, poſt ipſius Varronis tempora per conſuetudinem in ſenatum fuiſſe introductũ. Suetonius in Tiberio ſic ait; cum ſenatuſconſultum per diſceßionem forte fieret, tranſeuntem eũ in alteram partem, in qua pauciores erant, ſecutus eſt nemo. Iulius Capitolinus auctor eſt, uno die, duo ſenatuſconſulta perſcribi non licuiſſe. Varro (ut ait Gellius) de interceßionibus ſcripſit, dixitq́ꝫ, intercedendi, ne ſenatuſconſultum fieret, ius ijs ſolis fuiſſe, qui eſſent eadem poteſtate, qua ij, qui ſenatuſconſultum facere uellent, maiores ne eſſent. Apud antiquos etiam Tribuni plebis intercedendi ius habebant, ne ſenatuſconſulta preſcriberentur, quãuis in ſenatum introire non poſſent, de qua re Valerius Max. ita ſcribit; Tribunis plebis intrare in curiam non licebat, ante ualuas autem poſitis ſubſellijs decreta patrum attentißima cura examinabant, ut ſupra ex ijs improbaſſent, rata eſſe non ſinerent. Itaq́ꝫ ueteribus ſenatuſconſultis. T. litera ſubſcribi ſolebat, eaq́ꝫ nota ſignificabatur, illa Tribunos quoq́ꝫ cenſuiſſe. Lex etiam erat à Cornelio quodam lata, quæ ideo Cornelia diceba

tur,

tur, qua ſenatuſconſultum fieri uetebatur, ut quis à ſenatu legibus ſolueretur (ut Aſconius ſcribit) niſi ducenti ſenatores affuiſſent. Atq; initio quidem omnia ſenatuſconſulta Conſulum arbitrio uel ſupprimebantur, uel enunciabantur. Sed poſtea L. Valerius & M. Horatius conſules inſtituerunt, ut cum primum eſſent facta atque confirmata ſenatuſconſulta confeſtim in ædem Cereris ad ædiles plebeios deferrentur, nec amplius eſſent in ſenatus poteſtate, quam rem T. Liuius ita ſcribit. Inſtitutum eſt etiam ab iiſdem Conſulibus, ut ſenatuſconſulta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur, quæ ante arbitrio conſulum ſupprimebantur, enunciabanturq́;. Succeſſu deinde temporis conſtitutum eſt, ut ad ærarium ſenatuſconſulta deportarentur, & ibi ſeruarentur, ubi etiam leges, & acta omnia publica diligenter aſſeruabãtur. Cicero quinta Philippica; Senatuſconſulta tãquam facta ad ærarium referebantur. Suetonius in Auguſto ita ſcribit; Auctor eſt. Iulius Marathus ante paucos quam naſceretur menſes prodigium Romæ factum publicè, quo denunciabatur Regem populo Romano naturam parturire, ſenatum exterritum cenſuiſſe, nequis eo anno genitus educaretur: eos, qui grauidas uxores haberent, quod ad ſe quiſq; ſpem traberet, curaſſe ne ſenatuſconſultum ad ærarium referretur. Fuerunt etiã quæ- Lib. 3.

N dam

dam ſenatuſconſulta, quæ tacita uocabãtur, ut Iulius Capitolinus in Gordianis ait: ea fiebant remotis omnibus miniſtris & perſonis, quæ non eſſent ſenatoriæ. atq; ipſimet ſuis manibus ſenatores ea perſcribebant, & cuſtodiebant. Quæ uero forma dicēdi, & qui modus in perſcribendis ſenatuſconſultis obſeruari ſoleret, oſtendit in Philippicis ipſe Cicero, ubi nonnulla ponit ſenatuſconſultorum exempla, quorum è numero tria mihi libet hoc loco adſcribere, quoniam antiquitatis miram præ ſe maieſtatem ferunt, & ueterem conſuetudinem decernendi continent. duo ſunt in quinta Philippica, quorum unum ita perſcriptum eſt: cum à M. Lepido Imp. Pont. Max. ſæpenumero Reſp. & bene & feliciter geſta ſit, populus Romanus intellexerit ei dominatum regium maxime diſplicere, cumq; eius opera, uirtute, conſilio, ſingulariq; clementia & manſuetudine bellum acerbiſſimum ciuile ſit reſtinctum, ſextusq; Pompeius Cn. filius Magnus huius ordinis auctoritate ab armis diſceſſerit, & à M. Lepido Imp. Pont. Max. ſumma ſenatus populiq; R. uoluntate ciuitati reſtitutus ſit, ita decretum eſt; ſenatum populũq; Romanum pro maximis, plurimisq; in Remp. M. Lepidi meritis magnam ſpem in eius uirtute, auctoritate, felicitate reponere ocij, pacis, concordiæ, libertatis. eiusq; in Remp. meritorum ſenatũ populumq; R. memorem

morem

morem fore, eiq́ ſtatuam equeſtrem inauratã in Roſtris, aut quo alto loco in foro uellet, e ſenatus ſententia ſtatui placere. Alterũ ita; quod C. Cæſar C. F. Põt. prop. ſummo Reip. tẽpore milites ueteranos ad libertatem populi R. cohortatus ſit, eosq́ conſcripſerit; quodq́ legio Martia, quartaq́ ſummo ſtudio, optimoq́ in Remp. con ſenſu C. Cæſare duce & auctore Remp. libertatem populi R. defendũt, defenderint, et quod C. Cæſar Prop. Galliæ Prouinciæ cum exercitu præſidio profectus ſit, equites, ſagittarios, elephantos in ſuã populiq́ R. poteſtatem redegerit, difficillimoq́ Reip. tempore ſaluti, dignitatiq́ populi R. ſubuenerit, ob eas cauſas ita decretũ eſt, ſenatui placere C. Cæſarẽ C. F. Põt. Propr. ſenatorẽ eſſe, ſententiãq́ loco prætorio dicere, eiusq́ rationẽ, quæcũq́ appetet, ita haberi, prout haberi lege liceret ſi anno ſuperiore Quæſtor fuiſſet. Tertiũ longe pulcherrimum in nona Philippica de Ser. Sulpitio, ita perſcriptum eſt; Cum Ser. Sulpitius Q. F. Lemonia Rufus, difficillimo Reip. tẽpore, graui, periculoſoq́ morbo affectus auctoritatẽ ſenatus, ſalutẽq́ populi R. uitæ ſuæ propoſuerit, contraq́ uim grauitatemq́ morbi contenderit, ut ad caſtra Antonij, quo ſenatus eũ miſerat, perueniret, isq́ cũ iam prope caſtra ueniſſet, ui morbi oppreſſus uitã amiſerit, in maximo Reipub. munere: eiusq́ mors conſentanea uitæ

N 2 fuerit

fuerit ſanctiſſimè honeſtiſſimeq; actæ, in qua ſæpe magno uſui Reip. Ser. Sulpitius & priuatus, & in magiſtratibus fuerit: cũ talis uir ob Remp. in legatione mortem obierit, ita decretum eſt; Senatui placere Ser. Sulpitio ſtatuam pedeſtrem æneam in Roſtris ſtatui, circũq; eam ſtatuam locum gladiatoribus ludiſq; liberos poſterosq; eius quaq; uerſus pedes quinq; habere, quod is ob Remp. mortem obierit, eamq; cauſam in baſi inſcribi, utiq; C. Panſa, A. Hirtius conſules, alter, amboue ſi eis uidebitur, Quæſtoribus urbanis imperent, ut eam baſim ſtatuamq; faciendam, & in Roſtris ſtatuendam locent, quantiq; locarint, tantam pecuniam redemptori ſoluendam, attribuendamq; curent: cumq; antea ſenatus auctoritatem in uirorum fortium funeribus ornamentisq; oſtenderit, placere, eum quam ampliſſimè ſupremo die ſuo efferri: & cum Ser. Sulpitius Q. F. Lemonia Rufus ita de Rep. meritus ſit, ut his ornamentis decorari debeat, ſenatum cenſere, atq; è Rep. exiſtimare Aediles Curules edictum, quod de funeribus habeant Ser. Sulpitij Q. F. Lemonia Rufi funeri mittere, utiq; locum ſepulchro in Campo Exquilino. C. Panſa Conſul, ſeu quo in loco uidetur, pedes triginta quoquo uerſus aſſignet, quo Ser. Sulpitius inferatur: quod ſepulchrum ipſius, liberorum, poſterorumq; eius ſit, uti

quod

quod optimo uiro ſepulchrum publicè datum eſt.

De Iudiciis.

CAP. XXI.

DE Iudicijs non eſt quod hoc loco multa diſſeramus, tum quia non ſemper ſenatus propria fuerũt, licet initio ſoli ſenatores iudicarent, nam poſtea cum equitibus Romanis, & Tribunis ærarijs communicata eſt iudicandi poteſtas, tum quia ſeorſum in alio uolumine de illis copioſius tractare conſtituimus. Illud igitur tantum in præſentia dicam, apud Romanos duo fuiſſe iudiciorũ genera, quorum alterum publicum dicebatur, alterum priuatum. & priuata quidem iudicia certam formulam habebant, atq; apud centumuiros agitabantur, unde etiã centumuiralia dicta ſunt. Cum enim eſſent Romæ triginta quinq; tribus, terni ex ſingulis tribubus erant electi ad iudicium rerum priuatarum, qui licet quinq; plures centum eſſent, tamen ut facilius nominarentur, centumuiri ſunt appellati, & cauſæ, quas tractabant, centumuirales nominatæ, de quibus primo de Oratore multa Cicero. & centumuiri quidem haſta in foro poſita iudicabant. id erat ſignum faſtorum dierum, ut qui haſtam in foro poſitam uiderẽt, ij ſcirent eo die centumuiralia iudicia exerceri. Publica uero iudicia apud concilium iudicum fiebãt,

quos Prætor uel qui iudicio præerat ex equeſtri & ſenatorio ordine ſortiebatur, et ſiqui forte uel à reo, uel ab accuſatore reiecti fuiſſent, idem Prætor alios iterum in reiectorum locum ſubſortiebatur, donec iuſtus ac legitimus numerus conſtitueretur. Atq; hi proprio nomine Iudices dicti, & in decurias diſtributi erant, omnesq; trigeſimum quintum annum excedebant, neq; enim ante illam ætatem cuiquam licebat Iudicem fieri. hæc autem publica iudicia ferè de maleficijs cõſtituebãtur, ut Actiones in Verrem Repetundarum, pro Milone de cæde, pro C. Rabirio perduellionis reo, atq; ita de alijs. Ipſis uero iudicibus ſingulis, antequam in concilium irent, tria ſigilla dabantur, quorum in primo inſculpta erat litera ſalutaris A. quæ erat abſolutionis nota, in altero litera triſtis. C. quæ condemnationis ſignum erat, in tertio duæ literæ N. L. quæ ſignificabant non liquere, atque hæc erat nota ampliationis. Iudices igitur cum accuſatores, & patronos audiuiſſent, poterant arbitrio ſuo uel abſoluere, uel condemnare, uel reum comperendinare. nam tabellæ ceratæ circunferebantur, ut in eis iudices ſigillis datis, quas uellent literas imprimerent. poſtea uerò ſigna illa tabulis impreſſa numerabantur, quod ſi plures fuiſſent abſolutionis notæ quam condemnationis ſtatim reus abſoluebatur, & contra ſi literæ triſtes numero

uiciſſent,

viciſſent, condemnabatur. Cicero pro Milone, Quod niſi uidiſſet poſſe abſolui eum, qui fateretur, cum uideret nos fateri, nec quæri unquam iuſsiſſet, nec nobis tam ſalutarem hanc in iudicando literam, quam illam triſtem dediſſet. ſolebant etiam antiquo tempore iudices in iudicãdo calculos in urnam conijcere, nam ſingulis iudicibus duo calculi dabantur, alter candidus, alter uero niger, & candido quidem abſoluebant, nigro autem condemnabant, quod Ouidius libro Metamorphoſis decimo quinto ſic ait;

Mos erat antiquis niueis, atriſq; lapillis
His damnare reos, illis abſoluere culpa.
Tunc quoq; ſic lata eſt ſententia triſtis, & omnis.
Calculus immitem demittitur ater in urnam.

Alcibiades cum iudicium ſubterfugeret, dixit ſe, ne matri quidem confidere uelle, ne forte per errorem calculũ nigrum, pro candido in urnam conijceret. Pythagoras aiebat ea, quæ candido colore ſunt, ad naturam boni pertinere, quæ nigro ad mali naturam, unde quæ felicia ſunt, candida atque alba dicuntur. Verum (ut initio dixi) de Iudicijs alias plura. Nunc illud etiam mihi tanquam corollarium quoddam adijciendum uidetur, quod eſt maxime memorabile, & ſenatoribus atque iudicibus ſumma cum diligentia aduertendum. Nam

Thebani

Thebani ſenatum ita pingere cõſueuerant, ut grauiſſimos quoſdam homines, et aſpectu uenerabiles formarent. qui in hemicyclis ſedentes ante altaria Deorũ immortaliũ poſiti eſſent. nullasq; omnino manus haberent. in quorum medio ſederet etiã ipſe princeps oculis captus atq; cæcus. Quã optimi ſenatus deſcriptionem ac picturam Alciatus noſter in Emblematis ſuis ad hunc mo- terpretatur.

Effigies manibus truncæ ante altaria Diuûm
Hic reſident, quarum lumine capta prior.
Signa poteſtatis ſummæ, ſanctiq; Senatus
Thebanis fuerant iſta reperta Viris.
Cur reſident? quia mente graues decet eſſe quieta
Iuridicos, animo nec uariare leui.
Cur ſine ſunt manibus? capiant ne xenia, nec ſe
Policitis flecti, muneribus ue ſinant.
Cæcus at eſt princeps, quod ſolis auribus, abſq;
Affectu conſtans iuſſa ſenatus agit.

De Nota cenſoria contra Senatores CAP. XXII.

SEnatorium ordinem omni penitus uitio uacare, neq; tãtũ grauioribus et atroci pœna dignis criminibus, ſed his etiã leuioribus et uulgo fere cõceſſis carere oportere

tere

tere ueteres Romani cenſuerunt. Itaq; cum intelligerent maximam illecebram eſſe peccandi inpunitatis ſpem, uoluerunt cenſores, qui moribus erant præpoſiti, non minorem in ſenatores, quam in alios ciues Romanos poteſtatem habere. & grauius etiam peccantem ſenatorem, quã equitem aut plebeium caſtigare. Nam propter leuiuſculum etiam peccatum cenſores è ſenatu quemuis magnum ſenatorem eijciebant. Siquidem Fabricius cenſor (ut ſcribit Liuius, P. Cornelium Ruffinum conſularem ſenatu Lib. 14. mouit, non alia de cauſa, niſi quod decem argenti pondo facti haberet. Erat autem cenſura (ut Plutarchus ait) omnium magiſtratuum maximæ reuerentiæ, plurimæq; In Paulo Aemilio. poteſtatis, cum in alijs rebus, tum maxime ad morum emendationem. nam à ſenatu (inquit) remouere immeritos poteſt, legere principem, equos auferre, notare infamia, cenſum agere, luſtrum condere. Aſconius Pedianus in Diuinatione Ciceronis cõtra Verrem ſic ait; Regendis moribus ciuitatis cenſores quinto quoque anno creari ſolebant, hi prorſus ciues ſic notabant, ut qui ſenator eſſet, eijceretur ſenatu; qui eques Romanus, equum publicum perderet, qui in plebeius in Ceritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc non eſſet in albo centuriæ ſuæ, ſcilicet ad hoc ut eſſet ciuis, ſed tantum modo ut pro capite ſuo tributi nomine æra penderet. Cum

igitur Cenſores ſenatum legerent, quod quinto quoq; anno fieri ſolebat (ut ſupra demonſtrauimus) ſemper ferè Lib. 29. aliquos à ſenatu reijciebant. Nam M. Porcius, & L. Valerius Cenſores (ut ait Liuius) in legendo ſenatu ſeptem ſenatores mouerunt, ex quibus unum inſignem & nobilitate, & honoribus L. Quintum Flaminium conſularem, quòd ſcorti ſuaſione hominem Placentinum ſecuri percuſsiſſet. Patrum memoria (inquit) inſtitutum fertur, ut Cenſores motis è ſenatu adſcriberent notas. Cn. Lentulus, & L. Gellius cenſores aſperam cenſuram egerunt quatuor & ſexaginta ſenatu motis. Cicero pro Domo ſua ita inquit; C. Attinius patrũ memoria bona Q. Metelli, qui eum ex ſenatu ſenſor reiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui L. Scipio conſecrauit foculo poſito in Roſtris, adhibitoq; tibicine. Caſsius Longinus non putat ei permittendum, L. 2. ff. de Sen. qui propter turpitudinem à ſenatu motus, nec reſtitutus eſt, iudicare, uel teſtimonium dicere: quia Lex Iulia Repetundarum hæc fieri uetat.

De Senatu muliebri.

CAP. XXIII.

Nullum eſt monſtri genus, quod non longa ætas aliquando protulerit. quamuis enim apud Romanos

nos antiquis legibus cautum fuerit, ut fœminæ ſemper ab omnibus officijs ciuilibus remouerentur, & neq; iudicare, neque magiſtratum ullum gerere, nec in Senatum uenire poſſent: tandem improbiſsimus omnium principum, & effœminatiſsimus Heliogabalus uarius quo die primum ſenatum habuit matrem ſuam Symiamiram in ſenatu ſedere, & ſententiam dicere uoluit. quæ deinde ſemper uocata ad conſulum ſubſellia ſenatuſconſultis omnibus interfuit, & ſententiam conſulari loco dixit. Atque hic ſolus Imperatorum fuit, ſub quo mulier loco uiri ſenatum ingreſſa eſt. nam Meſæ etiam uariæ auiæ ſuæ conceſsit, ut in ſenatu ſederet, Patres Conſuleret, ſententiam diceret, cæteraq; omnium ſenatorum munia obiret. Quin etiam idem Heliogabalus in colle Quirinali ſenaculum muliebre fecit, id eſt mulierum ſenatum, quo in loco matronarum conuentus antea fuerat ſolennibus tantum & ſacris diebus. In eo ſenatu Symiamira Princeps Heliogabali mater una cum filio multa ridicula de Legibus matronarum ſenatuſconſulta fecit: ut quo ueſtitu quæq; mulier uteretur, quæ cui cederet, quæ ad cuius oſculum ueniret, quæ pilento uti deberet, quæ equo ueheretur, quæ aſino, quæ carpento mularum, quæ boum, & cui argentea eſſet, aut eburnea

O 2 *ſella,*

ſella, quæ aurum, uel gemmas in calciamentis haberet: multaq́; huius generis muliebria decreta. Sed hæc (ut dixi) ridicula fuerunt, illa uero pernicioſiſſima. quod impudiciſſima mulier, et digna filio, omniũ hominũ ſpurciſſimo frequẽs in ſenatũ uirorũ ueniebat, et arbitrio ſuo plurima ſtatuebat & uitæ necisq́; poteſtatẽ in oẽs Romanos ciues habebat, multosq́; uel leuiſſima de cauſa necandos trucidãdosq́; denotabat. uerũ tãdem una cũ impuriſſimo filio trucidata pœnas debitas luit. Poſt cuius mortem ante omnia cautum eſt, ne ulla unquam mulier ſenatum ingrederetur, ſicuti neq́; antea conſueuerat. quamuis apud exteras nationes legimus interdum etiam fœminas publicis conſilijs intereſſe ſolitas. Tradũt enim Xerſem Perſarum Regem ſæpe Artemiſiam Cariæ reginam in cõſilium admiſiſſe, & eius ſententiam ſecutum fuiſſe. Lacedæmonij publicis conſilijs fœminas admittebant, & earum arbitrio plurima ſtatuebant. Germani fœminarum olim cõſilio regebantur, quas non aliter atq́; deas colebãt. Galli in fœdere, quod cum Annibale percuſſerunt, id in primis cautum eſſe uoluerunt, ut ſi qua lis aut contentio Carthaginenſi homini cum Gallo intercederet, eius rei iudicium penes Gallicas mulieres eſſet. ſed multo ſapientius Romani propter naturæ imbecillitatem, & imperfectionẽ, nihil omnino fœminas tractare aut agere uoluerunt

uit, quod ad Rep. pertinere uideretur, atq; ideo illas ab oībus ciuilibus officijs penitus remouendas eſſe cenſuerūt.

De Senatu Dimittendo.

CAP. XXIIII.

QVI cogendi Senatum poteſtatem habebant, ijdem etiam pro arbitrio ſuo dimittebant; ſicut etiam ille, qui iudicium exercebat, ut primo de Oratore L. Craſſus; Adoleſcentulus (inquit) ſic initio accuſationis examinatus ſum, ut hoc ſummum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo conſilium dimiſerit, ſimul ac me fractum ac debilitatum metu uiderit. Conſules igitur, ſi aderant, uel Prætores, qui abſentibus conſulibus more maiorum conſulare imperium obtinebant, cū ſenatum dimittere uellent (ut Iulius Capitolinus auctor eſt) ita præfari ſolebant; Nihil iam uos moramur Patres conſcripti: quibus uerbis adeundi quo uellent, ſenatoribus facultatem dabant, atq; ita ſenatus miſſus uel dimiſſus dicebatur, ut ad Quintum fratrem Cicero; ſed fecit humaniter Licinius, quod ad me miſſo ſenatu ueſperi uenit, & primo Epiſtolarum; Hac controuerſia uſq; ad noctem ducta, ſenatus eſt dimiſſus. hic uero diſceſſus ſenatus uocabatur, ut Cicero. Tum in ipſum diſceſſum ſenatus incidiſſe credo meas literas. Sed iam tempus eſt, ut etiam

ut etiam nos ſenatum illum ueterem miſſum faciamus. quã-doquidem eum ſatis diu tenuerimus, & multa de illo uer ba fecerimus. Nihil igitur iam uos moramur ô Romani Patres. ite quo uos ueſtra uirtus ac fortuna deduxit. nam longe felicioribus auſpicijs hoc tempore, multoq; puriori fide, religione, ſanctitate, ſenatus hic noſter Mediolanenſis iuſticiam exercet. æquitatem tuetur, in commune bonum conſulit; ita bonitate ſua clementiam temperat, ut debitæ ſeueritatis non obliuiſcatur. ita prudenter ac ſapienter Remp. adminiſtrabat, ut omnibus ſummis, medijs, infimis ſint omnia grata, quæ facit. Non igitur mirum ſi huius ordinis grauitas, conſtantia, fides, præſtantia, in Rep. tuenda cura, atq; prudentia omniũ mortalium fama celebrantur. nihil eſt enim tam arduum atq; difficile, quod nõ hic ordo uerè ſanctiſsimus atq; optimus & conſilio regat, & integritate tueatur, & uirtute conficiat. Quod ut huic patriæ noſtræ ac ciuitati Mediolanenſi proprium atq; perpetuum ſit, communis ſalutis, dignitatis, honoris, utilitatis cauſa Deum immortalem animo demiſſo atq; humili rogamus, & obſecramus.

FINIS.

TABVLA.

De Origine Senatus Romani. Cap. I. fo. 1.
De Nomine Senatus. Cap. II. fo. 9.
De Numero Senatorum. Cap. III. fo. 16.
De Aetate Senatoria. Cap. IIII. fo. 19.
De Habitu atq; ueſtitu Senatorum. Cap. V. fo. 27.
De Filijs Senatorum. Cap. VI. fo. 37.
De Senatorum Cenſu. Cap. VII. fo. 40.
De Pedarijs Senatoribus. Cap. VIII. fo. 44.
De Dignitate Senatoria. Cap. IX. fo. 47.
De Gentilitate Senatorum. Cap. X. fo. 54.
De Poteſtate atq; auctoritate Senatus. Ca. XI. fo. 57.
De Principe Senatus. Cap. XII. fo. 62.
De Officio Senatus. Cap. XIII. fo. 59.
De Ratione Legendi Senatus. Cap. XIIII. fo. 61.
De Habendo, uel cogendo Senatu. Ca. XV. fo. 64.
De Loco Habendi Senatus. Cap. XVI. fo. 77.
De Tempore Habendi Senatus. Ca. XVII. fo. 73.
De Rogandis ſententijs. Cap. XVIII. fo. 79.
De Sententia diuidenda. Cap. XIX. fo. 83.
De Senatuſconſultis. Cap. XX. fo. 86.
De Iudicijs. Cap. XXI. fo. 93.
De Nota cēſoria cōtra Senatores. Ca. XXII. fo. 96.

De Senatu Muliebri. Cap. XXIII. *fo.* 98.
De Senatu dimittendo. Cap. XXIIII. *fo.* 101.

SERIES CARTARVM.

ABCDEFGHIKLMNO.

Duerni omnes.

